

**DOKUMENT EVROPSKE BANKE
ZA OBNOVU I RAZVOJ**

**STRATEGIJA ZA
SRBIJU I CRNU GORU**

Odobrena od Odbora Direktora na sednici od 12. 11. 2004 godine

SADRŽAJ

SADRŽAJ	2
IZVRŠNI REZIME	4
A. SRBIJA I CRNA GORA'	8
1. PORTFELJ BANKE	8
1.1 PREGLED BANČINIH AKTIVNOSTI DO DANAŠNJEG DANA	8
1.2 REALIZACIJA PRETHODNE STRATEGIJE ZA ZEMLJU	9
1.3 TRANZICIONI UTICAJ BANČINOGR PORTFELJA I NAUČENE LEKCIJE	10
1.4 KOEFICIJENT PORTFELJA I KVALITET	
2. OPERATIVNO OKRUŽENJE	13
2.1 OPŠTE REFORMSKO OKRUŽENJE	13
2.1.1 Političko okruženje	13
2.1.2 Socijalni uslovi	13
2.1.3 Pitanja rada	15
2.1.4 Reforma zakona	16
2.1.5 Zaštita životne sredine	16
2.2 POMAK U TRANZICIJI I ODGOVOR PRIVREDE	17
2.2.1 Makroekonomski uslovi za poslovanje Banke	17
2.2.2 Tranzicioni uspeh i tranzicioni izazovi	19
2.3 PRISTUP KAPITALU I USLOVI ZA INVESTIRANJE	22
3. STRATEŠKE ORIJENTACIJE	23
3.1 BANČINI PRIORITETI ZA PERIOD STRATEGIJE	23
3.2 SEKTORSKI IZAZOVI I CILJEVI BANKE	23
3.2.1 Privredni sektor	23
3.2.2 Finansijske institucije	25
3.2.3 Javna infrastruktura i komunalne delatnosti	25
4. OSTALE MFI I MULTILATERALNI DONATORI	28
4.1 SARADNJA DONATORA I MFI	28
4.2 EVROPSKA UNIJA (EU)	28
4.3 EVROPSKA INVESTICIONA BANKA (EIB)	29
4.4 MEDJUNARODNI MONETARNI FOND (MMF)	29
4.5 GRUPA SVETSKE BANKE/IFC	30
4.6 RAZVOJNA BANKA SAVETA EVROPE	30
4.7 BILATERALNI DONATORI	30
B. KOSOVO	32
1. BANČIN PORTFELJ	32
1.1 PREGLED BANČINIH AKTIVNOSTI DO DANAŠNJEG DANA	32
1.2 REALIZACIJA PRETHODNE STRATEGIJE	32
1.3 TRANZICIONI UTICAJ I NAUČENE LEKCIJE	32
2. OPERATIVNO OKRUŽENJE	33
2.1 OPŠTE REFORMSKO OKRUŽENJE	33
2.1.1 Politička kretanja	33
2.1.2 Privredno okruženje	33

2.1.3 Radni i socijalni uslovi	34	
2.1.4 Zaštita životne sredine	35	
2.1.5 Pomoć donatora	36	
2.2 POMAK U TRANZICIJI I ODGOVOR PRIVREDE	37	
2.2.1 Tranzicioni uspeh i tranzicioni izazovi	37	
2.2.1.1 Privredni sektor	37	
2.2.1.2 Finansijski sektor	37	
2.2.1.3 Infrastruktura	37	
3. STRATEŠKE ORIJENTACIJE	38	
3.1 PRIORITETI BANKE ZA PERIOD STRATEGIJE	38	
4. DRUGE MFI I MULTILATERLANI DONATORI	39	
DODATAK 1	Potpisana angažovana sredstva u Srbiji i Crnoj Gori	40
DODATAK 2	EBRD TC Fondovi i zvanično kofinansiranje	43
DODATAK 3	Politička ocena	44
DODATAK 4	Zakonska tranzicija	48
DODATAK 5	Ekonomski pokazatelji Srbije i Crne Gore	58
DODATAK	Kosovo: Odabrani ekonomski pokazatelji	59

IZVRŠNI REZIME

Državna zajednica Srbija i Crna Gora nastavlja da ispunjava uslove specificirane u članu 1. Sporazuma o formiranju Banke. Nova labava Zajednica dve republike osnovana je 4. februara 2003. godine. Prema uslovima iz Sporazuma kojim se osniva Zajednica, obe republike su se obavezale da zajedno ostanu tri godine, posle kog perioda bi svaka od njih mogla da raspiše referendum o nezavisnosti. U skladu sa Rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, Kosovo je i dalje deo Srbije i Crne Gore, ali je u ovom trenutku pod upravom Privremene administrativne misije UN na Kosovu (UNMIK) u očekivanju rešenja njegovog konačnog statusa.

Poslednjih godinu i po dana su bili pod senkom atentata na srpskog premijera Zorana Djindjića, u martu 2003. godine. Posle ovog događaja, srpska vlada je pokrenula snažan obračun sa organizovanim kriminalom i obavezala se da nastavi reforme koje je započeo gospodin Djindjić. Međutim, koaliciona vlada je kasnije izgubila većinu u Parlamentu i raspisala prevremene izbore za decembar 2003. godine. Sadašnja Vlada u Srbiji je koalicija demokratskih partija sa bivšim Predsednikom Savezne Republike Jugoslavije, Vojislavom Koštunicom, kao Premijerom. Tokom protekle godine, Crna Gora je imala veći stepen političke stabilnosti i vlada sprovodi svoj program reformi. Došlo je do manjeg pomaka u tržišno orijentisanim reformama na Kosovu, a njegov konačni status zavisi od činjenice da ova pokrajina dostigne određene reperne tačke – uključujući slobodne i poštene izbore, slobodne medije, ostvarivanje prava manjina i zdrav i objektivan pravni sistem. Status Kosova treba da bude revidiran 2005. godine.

Privrede i u Srbiji i u Crnoj Gori beležile su skroman rast tokom protekle dve godine. U Zajednici u celini, procenjeno je da je rast BDP u 2003. godini bio oko 3 procenta. Znaci poboljšanih rezultata u industriji i poljoprivredi su očigledni u prvoj polovini 2004. godine, a brzina rasta je povećana tokom 2004. godine. U poslednjih nekoliko godina vlasti u Srbiji su zabeležile značajan uspeh u borbi protiv inflacije i u ponovnom zadobijanju poverenja u lokalnu valutu. Godišnja inflacija krajem 2003. godine bila je jednocifrena, valuta relativno stabilna, a devizne rezerve su solidno rastle. Inflacija u Crnoj Gori je takodje skromna, s time što je stabilnost cena bila potpomognuta usvajanjem marke (kasnije evra) pre nekoliko godina kao jedinog zakonskog sredstva plaćanja u ovoj Republici. Fiskalni rezultati su se poboljšali u obe republike, a trogodišnji program sa MMF, potpisan u maju 2002. godine, odvija se prema planu. Na Kosovu je privredni rast brzo opao posle velike infuzije donatorske pomoći u periodu 1999-2001, a BDP po glavi stanovnika u ovoj pokrajini je medju najnižima u Evropi.

Srbija i Crna Gora su zabeležile brz napredak na sektoru reformi u prvim godinama tranzicije, medjutim, u prošloj godini je došlo do usporavanja. U Srbiji je privatizacija dobro napredovala u periodu 2001-03, a sredstva od prodaja su premašila očekivanja. Nekoliko velikih transakcija u duvanskoj i naftnoj industriji dovedeno je do kraja u 2003. godini, što je pomoglo priliv inostranih direktnih ulaganja (FDI) u iznosu većem od 1 milijarde evra. Veće reforme su se takodje odigrale i u bankarskom sektoru, a nekoliko državnih banaka su sada u pripremi za prodaju u 2004. godini. Međutim, brzina

privatizacije je opala u 2004. godini i mnogi važni zakoni koji se odnose na poslovno okruženje zakočeni su u skupštinskoj proceduri. Privatizacija je još uvek otvoreno pitanje u sektoru energetike, gde vlada nastavlja da se fokusira na stabilizaciju i prestrukturiranje preduzeća u ovom sektoru. Donošenje dugo očekivanog Zakona o energetici u leto 2004. godine predstavljalo je važnu prekretnicu i omogućilo osnivanje Energetskog regulatornog organa u ovoj godini, kao i utiranje puta za dodatne reforme i izradu strategija privatizacije. Tranzicija u Crnoj Gori se nastavlja, sa dobrim rezultatima na privatizaciji preduzeća i banaka, međutim, administrativni kapacitet za sprovođenje reformi i dalje je slab, a preduzetnička kultura treba dalje da se razvija. Na Kosovu je proces privatizacije bio u zastoju u dugim vremenskim periodima, mada je nedavno ponovno započeo. Međutim, visina ulaganja nema izgleda da se značajno poboljša sve dok se dugoročni status ove pokrajine ne bude razrešio. Sektoru energetike će biti potrebne značajne reforme pre nego što se dugoročno finansiranje može staviti na raspolaganje za ovaj sektor.

Naredne dve godine su kritičan period za Srbiju i Crnu Goru. Da bi stvorila uslove za dugoročni rast i prosperitet, zemlja mora da se pokrene sa tačke svojih ranih dostignuća u tranziciji i da se skoncentriše na srednjoročni program dubljih institucionalnih i strukturnih reformi. Ključni tranzicioni izazovi jesu da se:

- Sprovedu ključne reforme kojima se pospešuje razvoj privatnog sektora i poboljšava investiciona klima. Ovo uključuje hitne reforme u administraciji javnog sektora i sudskog sistema, mere za povećanje spoljne konkurentnosti biznisa u lokalnom vlasništvu i dalje napore za privlačenje stabilnih priliva stranih direktnih ulaganja, uključujući ona kroz velike privatizacije.
- Smanji birokratizam i da se vodi borba protiv korupcije.
- Poboljša finansijska i komercijalna disciplina u državnim preduzećima i javnim komunalnim uslugama i da se prestrukturiraju velike kompanije u javnom sektoru.
- Ojača finansijsko posredovanje i poveća kapitalna baza bankarskog sektora putem konsolidacije i prestrukturiranja i privatizacije državnih banaka u Srbiji.

Kada se radi o Kosovu, među glavnim izazovima su tranzicija državnih preduzeća u komercijalno održive i konkurentne kompanije i dalji razvoj mikro i malih preduzeća koja dominiraju privredom.

Bančine aktivnosti su u Srbiji i Crnoj Gori značajno povećane tokom perioda poslednje Strategije (od sredine 2002. do sredine 2004. godine) u kome je banka angažovala nova sredstva za ovu zemlju u visini od €279 miliona. U početku su projekti u sektorima energetike i druge infrastrukture dominirali u portfelju, međutim, Banka je od tada postepeno pomerala fokus na privatni sektor i diverzifikovala svoj portfelj. Pojedinačne izloženosti prema privatnim kompanijama još uvek su male zbog njihove ograničene veličine i sposobnosti zaduživanja, međutim, broj privatnih lokalnih komitenata (osim banaka) je značajno porastao među kojima je i osam novih klijenata od kojih četiri imaju inostrane sponzore. Preko svojih kreditnih linija lokalnim bankama za mala i srednja preduzeća, Banka je omogućila finansiranje za više od 30,000 malih lokalnih preduzeća u

celoj zemlji. Banka je imala uspeha u privlačenju ko-finansiranja za sve svoje veće transakcije u javnom sektoru od Evropske investicione Banke (EIB), Evropske agencije za rekonstrukciju (EAR) i od bilateralnih donatora i bila je pionir u sindiciranju kredita sa međunarodnim komercijalnim bankama.

Privlačenje budućih stranih direktnih ulaganja predstavljaće glavni izazov za zemlju, a Banka će nastaviti da radi sa dobrim privatnim lokalnim kompanijama i bankama. Na javnom sektoru je sposobnost zaduživanja države ograničena u zemlji i zbog toga će Banka proširivati svoja učešća u projektima javnog sektora koji se ne odnose na državu i radiće na infrastrukturnim projektima koji imaju snažan regionalan uticaj i omogućavaju dalju integraciju sa proširenom Evropskom Unijom.

Bančini strateški prioriteti će se skoncentrisati na sledeće sektore:

Privredni sektor

Nekoliko sektora će uživati prioritet: (i) Privatizacija i restrukturiranje kompanija nakon privatizacije, ulaganje kapitala u novu tehnologiju i unapredjenja zaštite životne sredine uglavnom sa lokalnim investitorima. (ii) Agrobiznis, gde Srbija ima značajne prednosti i mnogo lokalnih kompanija sa dobrim finansijskim pokazateljima i sa značajnim učešćem na tržištu. (iii) Projekti u sektoru nekretnina, pošto je ovaj sektor u početnim fazama razvoja, a postoji značajna tražnja za dobrim poslovnim, maloprodajnim i stambenim prostorom. (iv) Ulaganja koja počinju od nule sa inostranim strateškim investitorima koji imaju komercijalne i održive investicione planove i koji su postigli dobre rezultate u datoj grani. Sektor turizma u Crnoj Gori jeste područje gde Banka može odigrati značajnu ulogu obezbeđivanjem i sredstava i stabilnih političkih uslova stranim investitorima. EBRD će nastaviti da podržava mala i srednja preduzeća putem postojećih finansijskih instrumenata lokalnim bankama i pomoću selektivnih DIF investicija, prvenstveno u Crnoj Gori.

Finansijski sektor

Banka će se skoncentrisati na sledeća područja: (i) Privatizacija, finansijsko i operativno prestrukturiranje državnih banaka. (ii) Saradnja sa jakim lokalnim ili inostranim bankama koje traže šanse za povećanje učešća na tržištu time što pomažu u daljoj konsolidaciji. (iii) Dalja podrška komercijalnim bankama i institucijama koje odobravaju mikro kredite i realizacija nedavno usvojenog okvirnog programa EU/EBRD za mala i srednja preduzeća u zemljama Zapadnog Balkana.

Energetika i ostala infrastruktura

Banka će nastaviti da igra presudnu ulogu, zajedno sa EIB, EU i Svetskom Bankom u razvijanju saobraćajne, energetske i opštinske infrastrukture u zemlji. Prioritet će biti dat infrastrukturnim projektima koji imaju snažnu regionalnu dimenziju, kao i podršci za potrebno prestrukturiranje preduzeća na sektorima električne energije, gasa i nafte. Značajne aktivnosti se već odvijaju na razvoju Regionalnog tržišta električne energije u Jugoistočnoj Evropi. Banka će nastaviti sa svojim naporima na pružanju pomoći u vezi sa restrukturiranjem, modernizacijom i mogućom privatizacijom telekomunikacionog sektora

u zemlji, uz proširenje pristupa mrežama i uz poboljšanje kvaliteta usluga u pripremi za liberalizaciju tržišta u 2005. godini.

Banka će se usredsrediti na razvoj institucionalnog okvira za podršku finansiranju manjih opština, kao i na poboljšanje komercijalnog finansiranja u ovom sektoru. Tamo gde to bude bilo moguće, Banka će razviti privatno-javna ortačka preduzeća. Projekti opštinske infrastrukture i infrastrukture zaštite životne sredine na obali Crne Gore, koji su tesno povezani sa razvojem sektora turizma, smatraće se projektima sa državnim garancijama.

TC i zvanično ko-finansiranje

TC i zvanično ko-finansiranje još uvek su od ključnog značaja za pripremu projekata i za izgradnju institucija, posebno za poslove u javnom sektoru. Banka će nastaviti svoju dobru saradnju sa EIB, Svetskom Bankom, EU (posebno sa EAR), kao i sa bilateralnim donatorskim institucijama da bi optimalizovala odgovarajuće prednosti svake institucije, obezbedila TC finansiranje i ko-finansiranje i koordinirala dijalog o politici, prioritizaciju projekata i podršku donatora.

Kosovo

Zbog nerešenog statusa Kosova aktivnosti EBRD su i dalje ograničene. Teškoće sa kojima se Banka suočava uključuju dosadašnji propust UNMIK-a da potvrdi pravni status EBRD, slaba sposobnost zaduživanja javnog sektora i veoma usitnjeno donošenje odluka kada se radi o razvoju privatnog sektora. Zbog toga će se Banka usredsrediti na rad sa lokalnim bankama i na pomoć sektoru malih i srednjih preduzeća, a u tesnoj saradnji sa EAR, kada se radi i o jednim i o drugim. Nedavna događanja oko Kosovske Trust Agencije (KTA) čine da je predložena intervencija Grupe za upravljanje preokretom (TMG) više nego blagovremena. Na sektoru infrastrukture Banka će nastaviti da pomaže vlastima oko sprovođenja savremenog regulatornog režima na sektoru telekomunikacija koji odražava najbolju međunarodnu praksu, i angažovaće se na dijalogu radi identifikovanja područja na sektoru energetike za potencijalnu Tehničku saradnju koja bi mogla voditi ulaganjima.

Godišnja skupština

Srbija i Crna Gora treba da budu domaćini Godišnje skupštine (GS) Banke u maju 2005. godine, u Beogradu. Skupština će se posebno baviti zemljama Zapadnog Balkana i staviće akcenat na prednosti snažne saradnje između zemalja tog regiona. Seminari koji treba da se održe tokom 2005. godine u ostalim zemljama Zapadnog Balkana stimulišaću razgovore o temama koje se odnose na prekogranična povezivanja.

A. SRBIJA I CRNA GORA

1. PORTFELJ BANKE

1.1 Pregled Bančinih aktivnosti do današnjeg dana

Banka je potpisala svoj prvi projekat u Srbiji i Crnoj Gori u aprilu 2001. godine, a sa 31. avgustom 2004. godine neto kumulativni obim poslovanja je dostigao iznos od €585 miliona, od čega €22 miliona u **Crnoj Gori**, €3 miliona na Kosovu i preostalih €560 miliona u **Srbiji**. Sektori energetike i druge infrastrukture (saobraćaj i opštine) dominiraju portfeljom i predstavljaju 27, odnosno 38 procenata zbog velikih projekata koji su koncipirani da pruže hitnu podršku zemlji u prvom delu tranzicije. Ostali sektori su skoro podjednako zastupljeni u portfelju Banke u kome agrobiznis čini 11 procenata, finansijski sektor i podrška malim i srednjim preduzećima 13 procenata, a privredni sektor 8 procenata. Projekti sa državnom garancijom čine 55 procenata od ukupnog neto obima poslovanja, a prosečna veličina projekta je €36 miliona. Od poslednjeg sagledavanja strategije u junu 2002. godine, broj projekata bez državne garancije je značajno porastao, međutim, njihov prosek je i dalje mali, na nivou od €14 miliona, što je odraz nedovoljno razvijenog lokalnog privatnog sektora i niskog stepena inostranih direktnih ulaganja za projekte koji započinju od nule. Direktno investiranje u kapital preduzeća čini samo sedam procenata od ukupnog portfelja.

Tabela 1: Srbija i Crna Gora, Neto kumulativni obim poslovanja po sektorima, sa stanjem 31. avgusta 2004.

Sektor	Broj projekata *	EBRD finansiranje (€ mil.)	Učešće u portfelju (%)	Ukupni troškovi projekta (€ mil.)
Opšti sektori	4.2	47	8%	63
Specijalizovani sektori	5.4	81	14%	228
Agrobiznis	3.6	63	11%	175
Imovina, turizam i brodogradnja	1.1	7	1%	35
Telekom, informatika i mediji	0.7	11	2%	17
Finansijske institucije	8.8	76	13%	141
Bankarski kapital	2.0	6	1%	16
Bankarski krediti	4.5	40	7%	40
Mikro finansiranje	1.2	20	3%	53
Investicioni fond	1.1	11	2%	33
Infrastruktura	8.0	220	38%	483
Saobraćaj	3.0	144	25%	349
Opštinsk i infrastruktura okruženja	5.0	76	13%	135
Energija i energetika	2.0	160	27%	288
UKUPNO	28.4	585	100%	1,203
Od čega dug	22.6	546	93%	
Od čega akcijski kapital	5.8	39	7%	

Od čega privatni	17.4	202	35%	
Od čega državni	11.0	383	65%	
Od čega direktni	26.1	553	95%	1,103
Od čega regionalni	2.3	32	5%	100
Od čega nedržavni	19.4	262	45%	
Od čega državni	9.0	323	55%	

Napomene:

1. Neki projekti uključuju i kredite i kapital. Cifre ne obuhvataju ukupne otplate i otkazivanja.

Iznosi su u milionima evra i uključuju regionalne projekte.

2. Banka ima jedan konto na kojima vodi samostalne poslove u kojima su sve olakšice koje su potpisane i aktivne, i jedan konto za okvirne poslove i pojedinačne poslove u okviru ovih. Na pod-kontu se vode delimično potpisani ili delimično otkazani samostalni poslovi, zavisno od potpisanih aktivnih olakšica u okviru ovih poslova.

1.2 Realizacija prethodne Strategije za zemlju

Poslednja strategija za zemlju, koja je odobrena u junu 2002. godine, uključivala je sledeće strateške prioritete i tranzicione ciljeve: (i) podršku za mala i srednja preduzeća i za razvoj finansijske infrastrukture; (ii) promovisanje razvoja privatnog sektora preko finansiranja postojećih privatnih lokalnih kompanija, kao i lokalnih ili inostranih investitora koji učestvuju u privatizaciji/projektima posle privatizacije i sasvim novim projektima; (iii) finansiranje ključne infrastrukture, kao što su putevi i železnice, sektor energetike i opštinski sektor, s time da, kad god je to moguće, ne bude uključeno finansiranje države.

Generalno, Banka je bila uspešna u sprovođenju Strategije za zemlju. Razvoj finansijskog sektora i malih i srednjih preduzeća bio je u znatnoj meri ojačan kroz osam novih poslova: ulaganja u kapital dve lokalne banke; mikro i kreditne linije za mala i srednja preduzeća za nekoliko banaka uključujući i Bančinu prvu ikada odobrenu kreditnu liniju jednoj NVO, u Crnoj Gori; i uvođenje Programa za olakšanje trgovine za zemlju. Na sektoru privatnih preduzeća Banka je potpisala nekoliko ugovora o ulaganjima u lokalne kompanije ili u njihov kapital, uglavnom na sektorima farmaceutskih proizvoda i agrobiznisa. Nekoliko projekata sa privatnim sektorom koji su nedavno potpisani imaju snažnu regionalnu dimenziju kroz podršku međugraničnim ulaganjima između susednih zemalja. Banka se na sektoru infrastrukture u poslednje dve godine usredsredila na realizaciju postojećih projekata javnog sektora na polju energetike, saobraćaja i opštinske infrastrukture i udvostručila je iznos isplata. Jedan od infrastrukturnih kredita koji je odobren Beogradu nema državnu garanciju.

Uprkos otežanom unutrašnjem okruženju i potrebi da se usredsredi uglavnom na lokalne kompanije u Srbiji i Crnoj Gori, značajan pomak je postignut u realizaciji operativnih prioriteta strategije i u postizanju tranzicionog uticaja. Dva faktora koja su bila ključna za

postizanje ovog rezultata bila su, prvo, čvrsti napori na polju dijaloga o politici od strane Banke sa svim nivoima vlasti, kao i sa Centralnom Bankom, a drugi, mobilizacija značajnih iznosa sredstava donatora. Ono što je Banka postigla na unapređenju tranzicije u drugim zemljama u regionu dalo joj je kredibilitet kod lokalnog stanovništva i kod donatora kada se radi o podsticanju hitnih reformi, bilo u sektorima infrastrukture kao što su putevi, železnica i energetika, ili finansijskog sektora ili zakonskog okvira za razvoj privatnog sektora. Tranzicioni pomak na ovim područjima je detaljnije prikazan u sledećem odeljku.

1.3 Tranzicioni uticaj Bančinog portfelja i naučene lekcije

Tranzicioni uticaj

Banka je odigrala ključnu ulogu u pružanju pomoći da se unapredi tranzicija u Srbiji i Crnoj Gori i preko direktnih ulaganja i kroz projekte tehničke pomoći. Svi potpisani projekti do danas (sa jednim izuzetkom) ocenjeni su od strane Bančine kancelarije Glavnog ekonomiste kao oni koji imaju dobar ili odličan potencijal tranzicionog uticaja, mada se u mnogim slučajevima rizik da ovaj potencijal neće moći biti postignut ocenjuje kao visok, uglavnom zbog teške političke i poslovne klime. Ni jedan projekat nije bio predmet ocene Bančinog nezavisnog Sektora za ocenu projekata, pošto je portfelj još uvek u ranoj fazi i zbog činjenice da se većina potpisanih projekata još uvek isplaćuje (povlači).

Banka je bila veoma aktivna u poboljšanju tranzicije u finansijskom sektoru. Na primer, veoma uspešna banka za mikrofinansiranje, ProCredit Banka, bila je prva nova banka formirana posle pada Miloševićevog režima. Ona sada ima 23 filijale u celoj zemlji i pretvorila se u jednog od glavnih zajmodavaca za sektor malih i srednjih preduzeća sa preko 31,000 kredita (€194 miliona) koji su odobreni preduzetnicima i malim biznisima, uključujući i značajan broj kredita proizvođačima u primarnoj proizvodnji. Još jedan primer tranzicionog uticaja na finansijskom sektoru jeste onaj iz ranih perioda tranzicije – subordinirani kredit Raiffeisen Banci – čija se ocena popela sa dobrog na odličan potencijal tranzicionog uticaja, s obzirom da je taj zajam podržao rast i konsolidaciju bankarskog sektora van prvobitnih očekivanja Banke. Ova transakcija, mada je sasvim uobičajena u zemljama sa poodmaklom tranzicijom, već je dovela do značajnog uticaja na konsolidaciju ovog sektora. U 2004. godini, Banka je odobrila po prvi put jedan zajam nevladinoj organizaciji, Alter Modus, koja obezbeđuje mikro-kredite u Crnoj Gori. Sa prosečnom sumom kredita manjom od €2,000, Alter Modus nudi kredite mikro-biznisima koji nikada ranije nisu imali pristupa finansiranju iz formalnog bankarskog sektora.

Banka je takodje postigla značajan tranzicioni uticaj u okviru operacija na sektoru privatnih preduzeća, posebno na sektorima u kojima je već došlo do nekih reformi. Na primer, na sektoru agrobiznisa – jednom od najatraktivnijih sektora zbog prisustva velikog broja kompanija sa proizvodnjom hrane i pića koja imaju formiran “brend” – ključne reforme do sada postignute uključuju povećanje u vlasništvu privatnog sektora kroz napore na privatizaciji, a posebno razvoj kompanija u agrobiznisu srednje veličine, koje su često u vlasništvu lokalnih preduzeća. Ovo je omogućilo Banci da podrži

nekoliko projekata u agrobiznisu, uključujući ulaganje u kapital u vodećeg proizvođača sokova, Fresh&Co i kredite proizvođaču slanin snek proizvoda, Marbo, i proizvođaču kafe, Grand, da finansiraju i svoj rast na lokalnom tržištu i regionalno širenje. Finansiranje Banke je dalo doprinos poboljšanju u upravljanju preduzećima, na primer, kroz uvođenje međunarodnih računovodstvenih standarda i klauzula koje su sadržane u pravnoj dokumentaciji Banke. Podrška Banke vodećoj farmaceutskoj kompaniji, Hemofarm, dovela je do uvođenja najsavremenije tehnologije u ovom sektoru i omogućila ovoj kompaniji da certifikuje svoje proizvode za tržišta EU i SAD. Finansiranje Hemofarma, Frikoma, Marbo-a i Lure od strane EBRD promoviše regionalna ulaganja između država.

Infrastrukturni projekti Banke u javnom sektoru dali su velike podsticaje reformama. Uvođenje ovih zakona, bolje računovodstvo i finansijski menadžment, poboljšali su postupke nabavki, a rigorozniji uslovi su uvedeni kada se radi o okruženju. TC operacije povezane sa napred iznesenim doprinose prestrukturiranju sektora železnice i puteva.

Značajan tranzicioni uticaj je postignut i kroz druge projekte Tehničke pomoći. Konkretno, uspešna realizacija poboljšanja Beogradske berze i uvođenje Zakona o obezbeđenim transakcijama dopunjuju podršku koju pružaju druge međunarodne finansijske institucije, uključujući Svetsku Banku koja u ovom trenutku realizuje projekat koji se odnosi na registar kompanija. Ova dva TC projekta takodje doprinose razvoju privatnog sektora i rastu kredita od strane lokalnih finansijskih institucija.

Naučene lekcije

Banka je naučila jedan broj važnih lekcija u prvim godinama svog rada u Srbiji i Crnoj Gori:

Za operacije u javnom sektoru potrebno je vreme i praktična podrška: Na glavne probleme se naišlo u nekim operacijama u javnom sektoru, i Banka je uložila značajne napore da učini projekte efektivnim i da se krene sa isplatom sredstava predviđenih za njih. Neke komunalne kompanije i opštine nisu bile upoznate sa Bančnim pravilima i procedurama koje važe za nabavke, a dobavljači roba i oni koji su izvodili radove bili su nervozni u vezi sa ovim procesom u celini zbog lošeg imidža zemlje i zbog rizika od moguće korupcije. Međutim, nabavke su se u stvarnosti pokazale kao potpuno zadovoljavajuće i bez ozbiljnih incidenata. Tokom 2004. godine, Banka je odredila veći broj svojih ljudi, starijih po rangu, da rade na pitanjima isplate sredstava i dodatne podrške, uključujući i obuku, za komitente tokom perioda nabavki i isplata. Neka poboljšanja su postignuta. U budućim projektima za javni sektor, koji su u okviru programa, posebna pažnja će se posvetiti obezbeđivanju obuke i davanju smernica novim klijentima tokom pripreme projekta.

Banka nije najpogodnija za obezbeđivanje kratkoročnih kredita za obrtni kapital bez finansijskih posrednika: Bančina olakšica za obrtni kapital od €65 miliona, koja je obezbeđena 2001. godine za kratkoročne kredite za obrtni kapital pojedinačnim izvozno orijentisanim kompanijama, otkazana je 2003. godine nakon što je samo jedan

angažovani iznos od €4 miliona stavljen na raspolaganje. Uprkos identifikovanoj oskudici na tržištu, reakcija tržišta je bila brža nego što se očekivalo i finansijski sektor je bio u stanju da obezbedi kratkoročno finansiranje za kreditno sposobne kompanije. U međuvremenu, većina kompanija koje je Banka pregledala bile su odbijene, bilo zbog toga što nisu ispunjavale osnovne standarde za korporacijsko upravljanje ili zbog toga što su bile finansijski suviše slabe.

Dijalog o politici u vezi sa investicionom klimom se isplati, ali zahteva stalne napore: Ukupna poslovna klima se poboljšava, i to primetno uz mnogo bolji režim oporezivanja preduzeća i uz druge odabrane podsticaje za ulaganja koja počinju od nule. Međutim, birokratizam i druge birokratske prepreke, nejasne procedure i nedostatak standardizacije, kao i neadekvatni zakoni, kada se radi o evidentiranju zemljišta i nekretnina, usporavaju i otežavaju poslovanje i čine da je pristup kapitalu težak.

1.4 Koeficijent i kvalitet portfelja

Na osnovu tekućeg portfelja sa stanjem na kraju avgusta 2004. godine u iznosu od €585 miliona, koeficijent portfelja koji se odnosi na privatni/javni sektor jeste 35/65 procenata. Krediti državi iznose 55 procenata, dok je ostalih 10 procenata finansiranja javnog sektora na opštinskom nivou. Kao što će biti detaljnije izneto dalje u tekstu, sposobnost zaduživanja države je ograničena i zbog toga Banka očekuje manji broj projekata u državnom sektoru u narednom periodu; paralelno sa tim, lokalne privatne kompanije jačaju, a program projekata privatnog sektora i nedržavnog javnog sektora se povećava. Od ovog koeficijenta se zbog toga očekuje da ide naviše u pravcu većeg učešća privatnog sektora tokom perioda koji je obuhvaćen strategijom.

Mada je sveukupan rezultat Bančinog portfelja u Srbiji i Crnoj Gori do sada dobar, portfelj je na samom početku razvoja i on će se pomno pratiti, s obzirom da mnogo zajmoprimaca po prvi put radi sa međunarodnim zajmodavcima i zbog toga im nedostaje iskustvo. Fazna priroda nekih velikih projekata na sektoru energetike, saobraćaja i opštinske infrastrukture, u kombinaciji sa velikim obimima ovih projekata potpisanih tokom poslednjeg perioda strategije, dovela je do jaza od 67 procenata (stanje krajem avgusta 2004. godine) između angažovanih sredstava i isplaćenih sredstava. Ovaj jaz bi trebalo da postepeno bude zatvoren do kraja 2005. godine, do kada većina postojećih velikih projekata u javnom sektoru treba da bude u potpunosti realizovana.

Ko-finansiranje je u početnoj fazi u Srbiji i Crnoj Gori, a Banka i druge međunarodne finansijske institucije su skoro jedini izvori dugoročnijeg kapitala. Kumulativno ko-finansiranje tokom protekle tri godine iznosi €618 miliona. U tekućoj godini (januar-avgust 2004. godine) Banka je mobilisala €87 miliona kao dodatno ko-finansiranje, uglavnom od drugih međunarodnih finansijskih institucija, postojećih akcionara ili inostranih banaka sa lokalnim zavisnim kompanijama. Pošto je portfelj nadalje orijentisan u pravcu poslova sa privatnim sektorom i pod uslovom da se okruženje za poslovanje poboljša, očekuje se da nivo komercijalnog ko-finansiranja značajno poraste na srednji rok.

2. OPERATIVNO OKRUŽENJE

2.1 Opšte reformsko okruženje

2.1.1 Politička kretanja

Labava Zajednica Srbija i Crna Gora zaživela je 4. februara 2003. godine. Međutim, u protekloj godini došlo je do značajnih previranja u većoj republici, **Srbiji**. Medjusobne političke borbe među reformatorima u Srbiji su porasle posle atentata na srpskog premijera Zorana Djindjića u martu 2003. godine. Nakon što je Vlada izgubila većinu u Parlamentu, prevremeni parlamentarni izbori su održani 28. decembra 2003. godine. Srpska radikalna stranka (SRS) je izmila kao najveća partija, sa 27 procenata glasova i sa 81 sedištem u parlamentu od ukupno 250 mesta. Na njenom čelu je Vojislav Šešelj, raniji paravojni lider koji sada čeka sudjenje u Medjunardnom krivičnom sudu za ratne zločine u Hagu. Socijalistička partija Srbije (SPS) bivšeg predsednika Slobodana Miloševića, kome se trenutno sudi u Hagu, dobila je osam procenata glasova i ima 22 mesta. Demokratska stranka Srbije (DSS) bivšeg predsednika Savezne Republike Jugoslavije Vojislava Koštunice ima 53 mesta, a Demokratska stranka (DS) pokojnog premijera Djindjića ima 37 mesta, dok nova stranka, G17-Plus, na čelu sa bivšim saveznim zamenikom premijera, Miroljubom Labusom, je osvojila 34 mesta. Vlada je formirana 5. marta sa Vojislavom Koštunicom kao premijerom i u njoj su članovi DSS, G17-Plus i dve manje partije. Vladajuća koalicija ima manjinu u parlamentu i oslanja se na podršku ili SPS ili DS da bi imala većinu.

Predsednički izbori u Srbiji su se održali u junu 2004. godine. Izborni zakon više nije tražio minimalnu izlaznost, tako da su ova dva izbora konačno uspela posle dve godine nemogućnosti da se izabere Predsednik. Trka u drugoj rundi je bila između Tomislava Nikolića (SRS) i Borisa Tadića (DS), s time da je gospodin Tadić osvojio 1.68 miliona glasova (53.2 procenta), a gospodin Nikolić 1.43 miliona (45.4 procenta). Gospodin Tadić je preuzeo dužnost Predsednika Srbije u julu 2004. godine.

U **Crnoj Gori** se predsednik vlade Milo Djukanović i dalje čvrsto drži na vlasti i njegova vlada takodje sprovodi program ekonomskih reformi. Zajednica u ovom trenutku čeka na rezultate Studije o izvodljivosti EU koja treba da oceni sposobnost zemlje da započne pregovore sa EU o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju. Ovaj proces kasni delimično zbog sporog pomaka u harmonizaciji tarifnih stopa i carinskih dažbina između ove dve republike. Dana 11. oktobra 2004. godine, ministri inostranih poslova EU su pružili podršku pristupu "dvostrukog koloseka" za Srbiju i Crnu Goru da bi se ubrzale pripreme za studiju o izvodljivosti u prvoj polovini 2005. godine.

2.1.2 Socijalni uslovi

Stanovništvo. **Srbija** (osim Kosova) je imala stanovništvo od 7,498,000 ljudi u 2002. godini, prema konačnim rezultatima popisa koje je saopštio Zavod za statistiku Srbije. Ovaj broj ljudi je predstavljao pad u odnosu na 7,839,142 po popisu iz 1991. godine. Popis iz 2002. godine je uključivao i izbeglice iz drugih republika bivše Jugoslavije –

posebno iz Bosne i Hercegovine i Hrvatske – ali ne i “interno raseljene” etničke Srbe sa Kosova koji su bili u Srbiji kada je radjen popis. Popis nije obuhvatio **Crnu Goru**, čije se stanovništvo procenjuje na oko 650,000, a bojkotovao je od strane etničke albanske većine na Kosovu. Stanovništvo Srbije i Crne Gore (uključujući Kosovo) u vreme formiranja nove Zajednice u februaru 2003. godine se procenjuje na oko 10.6 miliona. Procene stanovništva **Kosova** variraju. UNMIK je izračunao 2002. godine da je stanovništvo ove pokrajine opalo sa cifre od 2 miliona u periodu pre 1991. godine na oko 1.9 miliona, dok je procena Saveznog zavoda za statistiku iz Beograda da je stanovništvo Kosova iznosilo oko 2.3 miliona ljudi sredinom 2001. godine.

Popis iz 2002. godine je pokazao da je 15.7 procenata stanovništva Srbije bilo mlađe od 15 godina, a 16.6 procenata staro 65 ili više godina. Odnos starijeg stanovništva u populaciji Srbije i Crne Gore se procenjuje da je grubo u skladu sa odnosom koji vlada u Zapadnoj Evropi, dok procene UNMIK-a pokazuju da Kosovo ima najmladji prosečan vek starosti u Evropi. Kada se radi o etničkom sastavu, Srbi su činili 63 procenata od ukupnog stanovništva u 1991. godini, od onoga koji su sada u Srbiji i Crnoj Gori, a prema popisu iz 2002. godine se oko 83 procenta stanovništva Srbije izjašnjava za etničke Srbe. Etnički Mađari koji žive u pokrajini Vojvodina na severu iznosili su 4 procenta od stanovništva. U 1991. godini, 361,452 (3.5 procenata) ljudi iz Srbije i Crne Gore živelo je i radilo u Evropi i Severnoj Americi. Procenjuje se da je između 100,000 i 300,000 (uglavnom mladih) ljudi napustilo zemlju posle raspada SFRJ 1991. godine.

Obrazovanje. Osnovno obrazovanje u Srbiji i Crnoj Gori je obavezno, dok je redovno obrazovanje u prošlosti bilo besplatno i finansirano iz javnih sredstava. Nacionalne manjine imaju pravo da se obrazuju na svojim maternjim jezicima. U školskoj godini 2001/02 institucije osnovnog, srednjeg i višeg obrazovanja su imale 1.4 miliona upisanih djaka i studenata. (Ova cifra isključuje etničke albanske djake i studente na Kosovu). U 1998. godini odnos učenika i nastavnika na nivou osnovnog obrazovanja bio je 17:1, što je postavilo Jugoslaviju, koja je postojala u tom trenutku, na mesto iznad proseka u Evropskoj Uniji. Stopa završetka osnovnog obrazovanja je bila visoka: u školskoj godini 1999-2000, 96 procenata upisanih djaka je završilo osnovno obrazovanje. Državni univerziteti postoje u Beogradu, Novom Sadu, Nišu, Kragujevcu i Podgorici, i jedan privatni univerzitet u Beogradu koji finansiraju Braća Karić. U 2000. godini godišnji troškovi na obrazovanje iznosili su 4.6 procenata od društvenog proizvoda, i jednu trećinu od ukupnih javnih rashoda.

Zdravstvo. Stope smrtnosti su opale zadnjih decenija. Prosečni životni vek u Centralnoj Srbiji u 2000. godini je bio 70 godina za muškarce i 75.1 za žene (u Vojvodni, ove cifre su 67.6 za muškarce i 73.3 za žene). Prema procenama Svetske Banke, prosečni životni vek pri rođenju za ljude rođene u periodu od 1996-2002 bio je 73, iznad proseka koji iznosi 69 godina za Evropu i Centralnu Aziju. Stopa smrtnosti dece u bivšoj Jugoslaviji opala je u periodu posle Drugog svetskog rata sa 117.2 na 1,000 stanovnika u 1950. godini na 17 na 1,000 stanovnika u 2001. godini. Trend opadanja stope smrtnosti dece kratko se preokrenuo početkom 1990-tih godina, tako što je porasla sa 20.9 na 1,000 stanovnika u 1991. godini na 21.9 u 1993. godini. Glavni razlog je bio pogoršanje ekonomske situacije u zemlji. Infrastruktura zdravstvene zaštite najbolje je razvijena u

Vojvodini i u Centralnoj Srbiji, manje razvijena u Crnoj Gori, a na Kosovu je u veoma lošem stanju. Od 1991. godine došlo je do naglog pada u sredstvima usmerenim na zdravstvenu zaštitu. Javne usluge su se brzo pogoršavale. U 1999. godini je bilo 24,292 lekara i zubara koji su radili u javnim zdravstvenim ustanovama (osim Kosova, za koje nema podataka). Broj ljudi po jednom lekaru/zubaru bio je 345, što je povećanje u odnosu na 318 od pre deset godina. Ukupan broj bolničkih kreveta je opao sa 62,283 u 1990. godini na 51,910 u 1999. godini (osim Kosova), što je za rezultat imalo povećanje broja ljudi po jednom krevetu sa 168 na 204. Prosečna dužina boravka u zdravstvenim ustanovama je bila 12 dana, što je uporedivo sa ostalim zemljama u regionu.

U ovom trenutku je sistem javnog zdravstva u krizi. Zdravstvenim institucijama nedostaju osnovni lekovi, materijali i oprema. Neke procene ukazuju da je 80 procenata opreme zastarelo. U Srbiji je realna potrošnja po glavi stanovnika za zdravstvo opala sa \$240 u 1989. godini na \$59 u 2000. godini. Mada su kupovina osnovnih lekova i medicinskih potrepština iz inostranstva – i obezbeđivanje humanitarne pomoći – bili izuzeti iz sankcija, nedostatak deviza je otežao njihov uvoz. Privatna praksa, koja je započela 1990. godine i koja je generalno dobro opremljena ljudima i opremom, brzo je rasla, kako se kvalitet usluga koje nudi javni sektor pogoršavao. Procena je da ima više od 1,000 registrovanih privatnih praksi – uključujući 20 lekarskih, 267 zubarskih i 376 apotekarskih.

Siromaštvo. Posle deset godina privredne stagnacije i pada siromaštvo je bilo ozbiljan problem u Srbiji i Crnoj Gori na početku tranzicije, a to je i danas. Mada su pouzdani podaci o ovom pitanju često retki, nedavni pregledi radjeni u obe republike u kontekstu Procesu strategije za smanjenje siromaštva, bacili su novo svetlo na veličinu ovog problema. Prema ovim pregledima, oko 10 procenata stanovništva u obe republike je u 2002. godini živelo ispod nacionalne linije siromaštva od €2.40 dnevno u Srbiji i €3.50 u Crnoj Gori. Oko 2 procenta stanovništva nije u stanju da sebi priušti čak i najosnovniju potrošačku korpu. Analiza podataka iz pregleda koju je uradila Svetska Banka pokazuje da je siromaštvo skoncentrisano medju domaćinstvima koja su bez zaposlenja, kod onih koji su sa niskim stepenom obrazovanja, kod domaćinstava sa izbeglicama i interno raseljenim licima i u odredjenim regionalnim zonama (seoski deo Jugoistočne Srbije i Severna Crna Gora). Obe republike su završile papire koji se odnose na strategiju za smanjenje siromaštva, medjutim, stvarna realizacija smanjenja nivoa siromaštva će biti veliki izazov.

2.1.3 Pitanja rada

Nezaposlenost je jedan od najvećih problema sa kojima se suočavaju Srbija i Crna Gora. Zvanična stopa nezaposlenosti je oko 30 posto radne snage, medjutim, ankete vršene u vezi sa radnom snagom nagoveštavaju da je stvarna stopa mnogo niža i verovatno negde oko 11-12 posto. Razlika izmedju ova dva merenja je odraz velikog neformalnog sektora, a Svetska Banka procenjuje da neformalna nezaposlenost čini oko 30 procenata od ukupne zaposlenosti. Nezaposlenost je uglavnom skoncentrisana kod ljudi sa nižim obrazovanjem, a većina onih bez posla su bez posla preko godinu dana. Novi Zakon o radu je stupio na snagu u decembru 2001. godine i on je veoma orijentisan ka slobodnom

tržištu, a došao je kao odgovor na velike privredne i socijalne promene koje su zahtevale veću fleksibilnost na tržištu rada u Srbiji. Najvažnija karakteristika jeste što je u poredjenju sa prethodnom radnom regulativom, novi zakon liberalniji u pogledu postupka zapošljavanja i prestanka radnog odnosa, čime se daje veća fleksibilnost poslodavcima. On je uklonio one odlike stare regulative na koje se gledalo da suviše štite radnike i da u velikoj meri ograničavaju funkcije rukovodilaca.

Zakon predviđa pravo udruživanja. U državnom sektoru između 60 i 70 procenata radnika pripada sindikatima. U privatnom sektoru, samo je 4 - 6 posto radnika obuhvaćeno sindikatom, a u poljoprivredi samo 3 procenta. Savez samostalnih sindikata Srbije, koji je ranije bio povezan sa Miloševićevim režimom, ima 1.8 miliona članova (neke procene govore o cifri od 800,000). Najveća nezavisna sindikalna organizacija je Nezavisnost sa oko 600,000 članova. Ona je pridružena članica Međunarodne konfederacije slobodnih sindikata (ICFTU). Treća po veličini sindikalna organizacija jeste Asocijacija slobodnih i nezavisnih sindikata (ASNS), sa oko 300,000 članova, koja je učestvovala u vladama Djindjića i Živkovića (na čelu ovog sindikata je bio ministar rada). Većina ostalih sindikata su vezani za konkretne sektore i imaju oko 130,000 članova. Najveći je sindikat Elektroprivrede Srbije (EPS), sa više od 20,000 članova.

2.1.4 Reforma zakona

Pravna reforma je prioritet broj jedan u Srbiji i Crnoj Gori. Zakonodavni okvir u obe republike je nasledjen od Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije od pre rata i predstavlja ozbiljnu kočnicu privrednom razvoju. Neke strukture iz Miloševićeve ere su još uvek relativno netaknute. Prema izveštaju za 2004. godinu koju je dala Međunarodna krizna grupa, u Srbiji i Crnoj Gori je skoro isto toliko teško poslovati u 2004. godini kao što je to bio slučaj za vreme Miloševića. Pregled koji su uradile EBRD/Svetska Banka o Poslovnom okruženju i rezultatima preduzeća (BEEPS) u 2002. godini takodje je osvetlio preokupacije preduzeća kada se radi o zakonodavnom okviru, niskim standardima u sudstvu, kao i o birokratizmu i korupciji.

Da bi ovo ispravile, vlade obe republike su započela ambiciozni program reforme koncipiran da poboljša uslove za ulaganja. Preko 130 mera koje se odnose na konkretne pojedinačne politike na sektoru zakonodavne, institucionalne i administrativne reforme je do sada predloženo, a one idu od novog zakona o inostranim ulaganjima do programa obuke za sudije. Zadnjih meseci je došlo do značajnog pomaka, uključujući donošenje značajnih novi zakona o stečaju, PDV, energetici i izmena u Zakonu o javnim nabavkama. Međutim, u praksi se pokazuje da je realizacija mnogo teža. Rezultat je često pravni vakuum između starih zakona koji su postali nevažeći, dok se novi zakoni, mada tehnički na snazi, još uvek nisu u potpunosti realizovali, niti su doneli praktičnu korist. Primer jeste novi srpski Zakon o upisanim teretima nad pokretnom imovinom. On je zvanično stupio na snagu 1. januara 2004. godine, i time zamenio stari režim. Međutim, on je u ovom trenutku neefektivan, jer da bi bili validni po osnovu novog zakona, tereti moraju biti upisani u registar tereta koji tek treba da bude formiran.

Vlasti su sve više svesne da treba da se skoncentrišu na usvajanje i na sprovođenje

jednog broja ključnih zakona. Problemi koji su napred identifikovani često su usloženi neefikasnim, a ponekada i proizvoljnim sudstvom. Između ostalog postoje i ozbiljne preokupacije u vezi sa procedurama za imenovanje i razrešenje sudija, raspodelom predmeta, budžetima sudova i finansijskim nadoknadama za sudije i javne tužioce. Medjunarodni posmatrači (uključujući, između ostalog, Helsinški komitet za ljudska prava u Srbiji i Medjunarodnu kriznu grupu) zaključili su da trenutne okolnosti kompromituju nepristrasnost i samostalnog sudstva.

2.1.5 Zaštita životne sredine

U Srbiji je Ministarstvo za zaštitu prirodnih resursa i čovekovu okolinu prestrukturirano u skladu sa preporukama EU u 2001. godini (novi naziv jeste Ministarstvo za nauku i zaštitu čovekove okoline od 3. marta 2004. godine). Ono je odgovorno za poštovanje zakona, pripremu i sprovođenje propisa i za stvaranje uslova za realizaciju principa održivog razvoja u zemlji. Pored toga, Ministarstvo je i dalje odgovorno za zaštitu vazduha, vode, tla, flore i faune. Ministarstvo je pripremio i poslalo Nacrt zakona o sistemu zaštite okoline Parlamentu u januaru 2004. godine, usvojilo Metodološki pristup pripremi i sprovođenju srpskog Plana za nacionalnu politiku (NEPP) i Nacionalni Akcioni ekološki plan (NEAP) u februaru 2004. godine. Pored toga, usvojena je i u fazi realizacije je Nacionalna strategija za upravljanje otpadom.

Srbija je nasledila iz protekle dekade i loše ekološko stanje (posebno u jednom broju "vrućih" lokacija kao što su Bar, Novi Sad, Kragujevac, Pancevo, Obrenovac, Smederevo i Beograd) i neadekvatni okvir za politiku kada se radi o životnom okruženju. Većinu zagađenja vazduha izazivaju zastarele industrijske tehnologije, kao i nedostatak opreme za kontrolu emisija u vazduh kada se radi o teškoj industriji, elektranama i saobraćaju. Međutim, pad opšte privredne aktivnosti u periodu između 1990 i 1999. godine je efektivno smanjio zagađenje od industrije i pritiske na okolinu.

Prema onome što saopštava Vlada, područja gde su potrebna hitna ulaganja u okolinu uključuju: (i) razvoj objekata za skladištenje opasnih materijala, (ii) poboljšanje objekata za odlaganje čvrstog otpada na nivou opština, (iii) razvoj postrojenja za preradu otpadnih voda, (iv) rešavanje glavnih pitanja zagađenja u "vrućim" tačkama u ekološkom smislu i (v) poboljšanje vodosnabdevanja u seoskom i gradskom okruženju. Banka aktivno podržava Vladu Srbije na rešavanju nekih od ovih pitanja od kako su Srbija i Crna Gora postale članice Banke u januaru 2001. godine. Banka i dalje nastavlja sa pružanjem podrške time što radi sa sponzorima i drugim medjunarodnim organizacijama na izradi projekata koje Banka može da podrži na ovom području.

Narodna skupština **Crne Gore** je 1991. godine sebe proglasila "Ekološkom državom", i obavezala se da će država štititi čovekovu okolinu do najvišeg nivoa. Ministarstvo za zaštitu okoline i fizičko planiranje pripremio je, a Vlada je usvojila, čitav niz zakona koji su se odnosili na ekologiju, kao i niz propisa i uredbi u periodu od 1991. godine na ovamo. Crna Gora je 2000. godine objavila svoj prvi izveštaj o Stanju okruženja. U njemu se daje prikaz stanja okruženja u generalnom smislu, s obzirom da nema

raspoloživih podataka zbog lošeg i neorganizovanog sistema praćenja. Vlada je 2001. godine usvojila Razvojne smernice za Crnu Goru koje su obezbedile dugoročne strateške smernice, uključujući i ekološka, privredna i socijalna pitanja.

Pristup Banke pružanju podrške poboljšanju okruženja u okviru Srbije i Crne Gore jeste dvostruk. Prvo treba da obezbedi, kroz podršku konkretnim ekološkim projektima, da se rešavaju ključna pitanja i problemi koji se tiču čovekove okoline. Na primer, zagađenje priobalja u okviru Kotorskog zaliva, koje je uglavnom prouzrokovano ispuštanjem nepreradjene otpadne vode iz ove opštine, u ovom se trenutku rešava kroz projekat razvoja opštinske infrastrukture za grad Herceg Novi. Slično ovome, opštinski projekat za grad Suboticu rešava pitanje zagađenja Paličkog jezera na obodima ovog grada. Drugo, svi poslovi EBRD u Srbiji i Crnoj Gori potpadaju pod politiku Banke koja se odnosi na čovekovu okolinu i u sebi sadrže, gde je to moguće, Akcione planove u svim pravnim dokumentima da bi se rešila pitanja koja su se pojavila tokom “due dilligence-a” koji je obavljen u vezi sa čovekovom okolinom

2.2 POMAK U TRANZICIJI I ODGOVOR PRIVREDE

2.2.1 Makroekonomski uslovi za poslovanje Banke

Privreda Srbije i Crne Gore je pretrpela veliki pad tokom 1990-tih godina, a procenjuje se da je BDP opao za oko 50 procenata u tom periodu. Od započinjanja tranzicije krajem 2000. godine, zemlja je izbegla “tranzicionu recesiju”, međjutim još uvek nije zabeležila brzi pomak kada se radi o rastu, čemu su se mnogi nadali. Privredni rast je u obe republike tokom protekle godine bio umeren. Rast u **Srbiji** u 2003. godini je pao na oko 3 procenta, sa zabeležena 4 procenta u prethodnoj godini. Taj pad je bio delimično rezultat velike suše koja je smanjila poljoprivrednu proizvodnju za oko 10 procenata, a delimično i nastavljene recesije u industrijskom sektoru. Znaci oporavka u industrijskom sektoru su očigledni, tako da industrijska proizvodnja, prema zvaničnoj statistici, brzo raste u prvoj polovini 2004. godine za oko 7.5 procenata (godišnje). Privatizovana društva, posebno ona koja su privukla inostrana ulaganja, predvode u ovom trendu; na primer, US Steel Srbija (ranije Sartid) očekuje da proizvede 1.1 milion tona sirovog čelika u ovoj godini, što je za 40 procenata više u odnosu na prošlu godinu. Čini se da poljoprivredni sektor takodje oživljava i, sve u svemu, privreda pokazuje da bi realni rast mogao preći prvobitni cilj vlade od 4.5-5.5 posto u 2004. godini.

U **Crnoj Gori**, stopa realnog rasta u 2003. godini je takodje bila umerena, na nivou od oko 2 procenta. Neka poboljšanja se takodje dešavaju i rast može da se poveća u 2004. godini do nivoa od 3-4 posto. Međjutim, glavna neizvesnost je u vezi sa budućnošću najvećeg preduzeća i glavnog donosioca prihoda od izvoza, aluminijumskog kombinata KAP, za čiju je prodaju najvećeg udela raspisan tender u avgustu 2004. godine.

Od kraja 2000. godine, jedan od glavnih uspeha tranzicije bila je stabilizacija cena i vraćanje poverenja u nacionalnu valutu (u Srbiji), dinar. Sa trocifrene godišnje inflacije u 2002. godini, godišnja inflacija je u **Srbiji** spala na jednocifrenu (ispod 8 procenata) do kraja 2003. godine, mada je došlo do manjih povećanja tokom 2004. godine. Dinar je

tokom protekle tri godine bio relativno stabilan, mada je došlo do određene nominalne depresijacije prošle godine, manje-više u skladu sa razlikom u inflaciji između one u zemlji i one u zoni evra. Relativno stabilan kurs u Srbiji je bio podržan snažnim rastom deviznih rezervi. Raspon instrumenata monetarne politike je u Srbiji relativno ograničen, s obzirom na slab bankarski sistem i na nedostatak sekundarnog tržišta za vladine hartije od vrednosti, tako da je u ovom trenutku glavni instrument monetarne politike za centralnu banku obavezna rezerva koju je Narodna Banka Srbije (NBS) povećala u julu 2004. godine sa 18 na 21 procenat. Inflacija je opala u **Crnoj Gori** gde je evro jedino zakonsko sredstvo plaćanja, na godišnju stopu od oko 3-4 posto. Raspon instrumenata monetarne politike u Crnoj Gori je takodje ograničen, a obavezna rezerva u ovom trenutku iznosi 23 posto.

Fiskalni rezultati tokom tranzicije su takodje bili relativno dobri (polazeći od niske baze), a pri tome je došlo do velikog poboljšanja u prihodima i do jačih budžetskih ograničenja kada se radi o javnim preduzećima. Međutim, u drugoj polovini 2003. godine došlo je do nekih odstupanja. Vlade Srbije i Crne Gore su se dogovorile sa MMF, po osnovu trogodišnjeg Produženog aranžmana, o targetiranom konsolidovanom budžetskom deficitu vlade kao celine (isključujući projekte finansirane iz inostranstva) od 2.5 posto od BDP u 2004. godini. Postizanje ovog cilja je moguće, ali će zahtevati striktnu kontrolu javnih rashoda, uključujući i porast plata u javnim preduzećima. U **Srbiji** je vlada najavila u avgustu 2004. godine da će značajno skresati rashode u preostalom delu godine, a u oktobru je Skupština odobrila rebalans budžeta za 2004. godinu sa značajnim kresanjima rashoda. U međuvremenu su fiskalna kretanja u **Crnoj Gori** takodje u skladu sa ciljevima MMF-a za 2004. godinu. Vlada otpisuje stare državne dugove u onim preduzećima koja se pripremaju za privatizaciju i preuzima određene druge obaveze, kao što su isplate otpremnina.

Kada se radi o eksternom sektoru, trgovinski deficit i deficit tekućeg računa platnog bilansa su i dalje veliki, s time da je deficit tekućeg računa platnog bilansa u ovom trenutku veći od 10 procenata od BDP (pre bespovratnih sredstava), na osnovu evidentiranih podataka. Međutim, ova procena može da bude da je preterano velika, pošto platno-bilansni podaci u Srbiji i Crnoj Gori nisu pouzdani, s obzirom da postoji u značajnoj meri nepotpuno evidentiranje izvoza i doznaka. Deficit je više nego pokriven prilivom kapitala, što dokazuju stalna povećanja deviznih rezervi, tako da u ovom trenutku one pokrivaju skoro petomesečnu vrednost uvoza. Neto inostrane direktne investicije su se više nego udvostručile u 2003. godini da bi iznosile USD 1.4 milijarde, zahvaljujući, pre svega, jednom malom broju velikih operacija u **Srbiji** u duvanskoj i naftnoj industriji. "Greenfield" investicije su do sada veoma ograničene, mada je američka kompanija, Ball Packaging, nedavno najavila ulaganje od USD 80 miliona u zemlju. Inostrane direktne investicije u 2004. godini nemaju izgleda da bi se mogle približiti prošlogodišnjem nivou, osim ako vlada ne bude razrešila pitanja vlasništva u kompaniji mobilne telefonije, Mobtel-u, i aranžirala prodaju većinskog učešća. U **Crnoj Gori** inostrani investitori mogu davati ponude za telekomunikacionu kompaniju u državnom vlasništvu, koja se sada nudi za privatizaciju.

Spoljni dug Srbije i Crne Gore je i dalje visok, čak i posle značajnog smanjenja duga od strane zvaničnih poverilaca u periodu 2001-2002. godina, a teret servisiranja duga će se snažno povećati u drugoj polovini dekade, sa nivoa od oko 13 posto od izvoza roba i usluga u 2003. godini. Međutim, veliki prodor je postignut u julu 2004. godine kada je dogovor postignut sa Londonskim klubom o prestrukturiranju i otpisu neotplaćenih dugova od oko USD 2.8 milijardi. Prema uslovima iz ovog sporazuma, oko 62 posto duga će biti otpisano, a ostatak će biti otplaćen dugoročnim obveznicama sa dospećem do 2024. godine, kao i sa momentalnom otplatom “goodwill”-a od USD 40 miliona poveriocima. Ovaj sporazum je pomogao da se odnos spoljnog duga zemlje i BDP-a smanji na ispod 60 posto. Ipak, mogućnost zemlje da apsorbuje novi državni dug je ograničena. Nedavna analiza održivosti spoljnog duga **Srbije** koju je uradila Narodna Banka Srbije nagoveštava da očuvanje održivosti srednjoročnog spoljnog duga zavisi od godišnjeg rasta BDP od oko 5 posto i rasta izvoza (dolarskog) od 15 posto. Čak i u takvim uslovima će servisiranje duga biti znatan izazov u narednim godinama, mada je u ovoj fazi moguće upravljati rizicima.

Privredna budućnost Srbije i Crne Gore tesno je povezana sa političkim kretanjima i zavisi od stabilnog opredeljenja vlada obe republike da sprovedu reforme. Dugoročni rast i napredak zavise od čvrstih odluka koje se donose na kratak rok, posebno u pogledu velikih državnih i društvenih preduzeća. Visoke stope rasta su moguće, ali će zavisiti od velikih prestrukturiranja na sektoru preduzeća, paralelno sa većim i stabilnim nivoom inostranih direktnih ulaganja. Kao što je već konstatovano, snažan rast BDP i izvoza jesu od suštinskog značaja da bi zemlja mogla i dalje da ispunjava svoje obaveze u vezi sa državnim dugom.

2.2.2 Uspehi tranzicije i izazovi u tranziciji

Srbija i Crna Gora su započele tranziciju mnogo kasnije nego što je to bio slučaj sa većinom drugih zemalja u regionu. Mada je **Crna Gora** započela sa tržišno orijentisanim reformama krajem 1990-tih godina, **Srbija** je morala da sačeka pad Miloševićevog režima u oktobru 2000. godine da bi započela opsežan program reformi. Međutim, u prve dve godine zabeležen je impresivan pomak u tranziciji, jer je zemlja nadoknadjivala izgubljeno vreme. Među ključnim postignućima bili su uvođenje opsežnih mera liberalizacije cena i trgovine, lansiranje i sprovođenje otvorenog i transparentnog programa privatizacije, generalni “remont” bankarskog sektora (uključujući zatvaranje velikih nesolventnih banaka) i započinjanje ozbiljnih zakonskih reformi. I u 2001. i u 2002. godini brzina reformi u Srbiji i Crnoj Gori je jasno premašila one u drugim zemljama u tranziciji i podsetila je na brz pomak učinjen početkom 1990-tih godina u onim zemljama sa podmaklom tranzicijom koje su nedavno postale članice EU.

Zaokupljenost srpskog parlamenta ustavnim pitanjima i atentat na Zorana Djindjića učinili su da brzina strukturnih reformi tokom 2003. godine bude mnogo sporija od onoga u prethodne dve godine. Međutim, uprkos teškom političkom okruženju došlo je do pomaka u protekloj godini. Privatizacija je u obe republike napredovala: do kraja 2003. godine je više od 1000 srednjih i malih preduzeća u **Srbiji** privatizovano putem javnih aukcija, dok je nekoliko velikih privatizacija putem tendera sprovedeno u skladu sa

najboljom međunarodnom praksom, a što je donelo velike prihode vladi. Program privatizacije na bazi vaučera u **Crnoj Gori** okončan je početkom 2002. godine. Međutim, jedan broj preduzeća u obe republike jedva da nešto radi i imaju ozbiljne iznose starih dugova i zbog toga predstavljaju mali interes za investitore.

Planovi za restrukturiranje su takodje inicirani u nekim velikim komunalnim preduzećima, uključujući one na sektoru energetike, nafte i gasa. Tokom 2003. godine su vlasti i u **Srbiji** i u **Crnoj Gori** započele reformu javnih komunalnih preduzeća. U **Srbiji**, nacionalna kompanija za energetiku i električnu energiju, EPS, je u fazi restrukturiranja, a cene električne energije su prilagodjene da bi se približile ekonomskom nivou. Ove godine je restrukturiranje nastavljeno, a donesen je i novi Zakon o energetici koji omogućava, između ostalih stvari, formiranje Regulatornog organa za energetiku. Sličan program prestrukturiranja na sektoru energetike postoji i u **Crnoj Gori**. Obe republike su tesno saradjivale sa Bankom na formiranju novog organa za nadzor avio-navigacije i operativne kompanije u javnom vlasništvu, koje će uskoro početi sa radom.

Na sektoru bankarstva, privatizacija je dobro napredovala u **Crnoj Gori** gde je samo jedna banka još uvek u većinskom vlasništvu države, dok je u **Srbiji** 12 banaka prešlo u ruke države da bi bile prestrukturirane i prodane tokom naredne dve do tri godine. U pripremi je privatizacija tri velike banke tokom 2004. godine. Bankarski sektor je takodje ojačao u 2003. godini sa ukidanjem državnog Zavoda za plaćanja (ZOP) krajem 2002. godine. Takodje je formiran novi Generalni registar kompanija (uključujući i registraciju kolaterala i lizinga) uz podršku Svetske Banke, USAID i EBRD. Očekuje se da ovaj Registar postane operativan početkom 2005. godine.

Nova vlada u **Srbiji**, formirana u martu 2004. godine je pokazala odredjenu odlučnost, u teškim okolnostima, da pogura ključne zakone koji su čekali na usvajanje dugo vremena, dok u **Crnoj Gori** vlada takodje vodi koherentan program reformi. Međutim, bez obzira na uspeh postignut tokom protekle tri godine, još uvek postoji dosta toga što treba učiniti u Srbiji i Crnoj Gori kada se radi o tranziciji. Prema EBRD-ovim pokazateljima tranzicije (koji su objavljeni u godišnjem *Izveštaju o tranziciji* EBRD-a), Srbija i Crna Gora su među zemljama sa najmanje uspeha u tranziciji u Jugoistočnoj Evropi kada se radi o pomacima u pravcu standarda koji važe za industrijalizovane tržišne privrede. Mada se ovo može razumeti s obzirom na kasni početak tranzicije, to pokazuje da nema vremena za gubljenje ukoliko zemlja želi da uskoro uhvati korak sa svojim susedima, a da se i ne pominju podmakle zemlje u tranziciji koje su nedavno postale članice Evropske Unije.

Ključni tranzicioni izazovi sa kojima se zemlja suočava jesu sledeći:

Realizacija ključnih reformi za pospešivanje razvoja privatnog sektora i investicione klime. U **Srbiji** mnogo zakona koji se odnose na poslovnu i pravnu klimu čeka skupštinsko odobrenje ili realizaciju, uključujući i ključne zakone kao što su novi Zakon o preduzećima, uvodjenje PDV (programirano za januar 2005. godine), izmene Zakona o porezu i preko 50 drugih zakona. Slično ovome, stvaranje Registra kolaterala kasni, što sprečava realizaciju zakona o upisanim teretima na pokretnu imovinu koji je bio pripremljen uz tehničku podršku Banke i koji je stupio na snagu u januaru 2004. godine.

Ova kašnjenja i neizvesnosti sprečavaju hitno restrukturiranje realnog sektora i odvrćaju potencijalne strane investitore. U obe republike su preterana birokratija, birokratizam i korupcija glavne prepreke za postojeća i potencijalno nova preduzeća, a investitori i Vlada smatraju da je slabo sudstvo jedna od najozbiljnijih prepreka za poslovanje. Pravno i regulatorno okruženje u celoj Zajednici je teško i u mnogim područjima su potrebna poboljšanja. Jedno područje koje posebno zabrinjava jeste slaba sposobnost centralne vlade kada se radi o donošenju politika i posledična potreba za poboljšanjem medjuresorskih odnosa kako bi program reformi mogao biti ubrzan i kako bi koristi od sredstava donatora mogle biti maksimalno iskorišćene.

Prestrukturiranje i komercijalizacija javnih komunalnih službi i opština. Mada su određene reforme na sektoru javnih komunalnih službi započete, kao što je napred rečeno, pomaci u mnogim područjima su spori. Da bi zadovoljio zahteve za regionalnim tržištem energije, EPS će morati da razdvoji svoje poslove koji se odnose na prenos energije i na distribuciju. Obnavljanje članstva u okviru Evropske prenosne mreže će takodje biti ključni cilj. Kritičan izazov za **Srbiju** tokom narednih godina jeste prestrukturiranje i komercijalizacija Naftne Industrije Srbije (NIS). Važni novi zakoni o Upravljanju putevima i železnicom još uvek čekaju Skupštinsku raspravu, dok je suštinsko restrukturiranje državnog železničkog preduzeća, ŽTP, tek sada počelo. Restruktuiranje sektora telekomunikacija ozbiljno kasni. U **Crnoj Gori** je Vlada započela privatizaciju (uz podršku Banke) proizvođača aluminijuma, KAP, najvećeg državnog preduzeća u republici i glavnog izvora izvoza iz ove republike. Kao što je spomenuto, rad na restrukturiranju elektropreduzeća u Crnoj Gori je započet i odvija se uz podršku Svetske Banke, USAID i Evropske agencije za prestrukturiranje (EAR).

Za opštine u **Srbiji**, ključni izazovi tokom naredne dve godine biće nastavljanje poboljšanja infrastrukture životnog okruženja u pravcu standarda EU, posebno na područjima upravljanja otpadom, vodosnabdevanja i zaštite vodnih resursa, uz održavanje troškova koji se mogu podneti. U **Crnoj Gori** su potrebne hitne mere za obezbeđivanje stalnog vodosnabdevanja i adekvatne prerade otpadnih voda u priobalju da bi se potpomogao razvoj turizma. Ključni tranzicioni ciljevi u obe republike biće da se dalje promovise komercijalizacija komunalnih usluga, dobro upravljanje kompanijama, finansijska disciplina i odgovornost za rezultate. U **Srbiji** su cene struje značajno povećane u odnosu na njihov nivo iz perioda pre oktobra 2000. godine (veoma niske), ali su još uvek ispod cene koštanja. U **Crnoj Gori** su cene struje više, međjutim, nizak stepen naplate predstavlja ozbiljan problem. Ograničenja u smislu da li će domaćinstva moći da izdrže te cene energije i dalje će predstavljati problem.

Jačanje finansijskog posredovanja i unapređivanje konsolidacije i privatizacije u bankarskom sektoru. Vraća se poverenje u finansijski sektor, međjutim, još uvek dosta toga treba učiniti da bi se ojačalo posredovanje. Jedan od najvećih prioriteta u **Srbiji** jeste privatizacija banaka u državnom vlasništvu. U novembru 2003. godine Vlada Srbije je odabrala savetnika za privatizaciju (koga finansira Svetska Banka), i kome je dato ovlašćenje da pripremi tri banke za privatizaciju. Zbog političke neizvesnosti u zemlji i zbog sporog pomaka u to vreme u vezi sa dugom prema Londonskom klubu, ovaj proces je donekle kasnio, međjutim, za ovu godinu je on ponovno istaknut kao jedan od

prioriteta. Prva banka, Jubanka, treba da bude privatizovana do kraja ove godine, a tenderi za druge dve banke se uskoro očekuju. U **Crnoj Gori**, prioritet je poboljšati bankarska znanja i dugoročnije finansiranje, što će dovesti do povećanja u kreditnom portfelju. Mada je došlo do poboljšanja u obe republike, uz pomoć inostranih banaka, pristup finansijskim sredstvima je i dalje ograničen. Akcenat takodje treba staviti na razvoj vanbankarskog finansijskog sistema koji je još uvek u svojim ranim fazama.

2.3 PRISTUP KAPITALU I ZAHTEVI ZA INVESTICIJAMA

Preduzeća iz Srbije i Crne Gore generalno imaju veoma ograničen pristup spoljnim izvorima finansiranja. Prema pregledu za 2002. godinu Poslovnog okruženja i rezultata rada preduzeća, koji su uradili EBRD i Svetska Banka (BEEPS), preduzeća u Srbiji i Crnoj Gori su identifikovala nedostatak pristupa finansiranju kao drugu po redu najveću prepreku (posle oporezivanja) za poslovanje. BEEPS je takodje pokazao da interna sredstva (uključujući zadržane prihode) predstavljaju više od 80 posto od potreba finansiranja preduzeća, što je najveće učešće u regionu. Ipak, situacija se postepeno poboljšava. Reforme u bankarskom sektoru, gore opisane, pomažu vraćanju poverenja. Obavezne rezerve su progresivno smanjivane tokom perioda tranzicije (mada, kao što je rečeno, one su povećane u Srbiji za tri procentna poena u julu 2004. godine, da bi se ublažili inflatorni pritisci koji su dolazili od potrošačkih kredita) i rast kredita tokom protekle dve godine je bio znatan, posebno u Srbiji. Domaći krediti privatnom sektoru porasli su za više od 20 procenata realno tokom 2003. godine i sada iznose skoro 20 procenata od BDP, mada je veliki deo ovih novih kredita odobren stanovništvu; krediti sektoru privatnih preduzeća su i dalje ograničeni.

Ostali vanbankarski izvori finansiranja i dalje su zanemarljivi u Srbiji i Crnoj Gori. U **Srbiji**, aktivnost Beogradske berze se značajno povećala tokom 2002. godine, a ukupan obrt je udvostručen u odnosu na prethodnu godinu, međutim, prethodna godina je imala nisku bazu. **Crna Gora** ima dve berze, međutim, nijedna nema veliki uticaj na investicionu aktivnost preduzeća. Sektorom osiguranja u obe republike još uvek dominira država, dok su penzione reforme u početnoj fazi. Zemlja nema rejting od strane glavnih međunarodnih rejting agencija, mada se ova situacija može izmeniti u bliskoj budućnosti sada kada su neotplaćeni dugovi Londonskom klubu razrešeni.

3. STRATEŠKE ORIJENTACIJE

3.1 Prioriteti Banke za period obuhvaćen Strategijom

Banka je bila ključni partner vlastima u Srbiji i Crnoj Gori od početka tranzicije i ona će nastaviti da podržava napore vlade na svim nivoima (Zajednica i republike) da bi se promovisao program reformi i poboljšala investiciona klima zemlje. Bančini operativni prioriteti će obuhvatati opšti razvoj privatnog sektora, dalje prestrukturiranje i konsolidaciju u finansijskom sektoru i obnavljanje infrastrukture i sektora energetike u zemlji sa snažnim akcentom na projektima (i javnim i privatnim) koji pospešuju regionalnu integraciju. Banka će se nadograditi na svoje tesne veze sa tri vlade i na konstruktivan dijalog za inostranim investitorima, međunarodnim finansijskim institucijama i lokalnom poslovnom zajednicom. Trenutni aktivni program projekata iznosi više od €400 miliona, od čega je 68 posto nedržavni (46 posto privatni i 22 posto sub-državni) sektor.

3.2 Sektroski izazovi i ciljevi Banke

Tokom naredne dve godine sledeće aktivnosti i sektori će biti glavni prioriteti:

3.2.1 Privredni sektor

Lokalna privatna preduzeća: Banka će podržavati lokalne kompanije u privatnom vlasništvu time što će obezbedjivati zajmove ili što će ulagati u kapital u onim slučajevima u kojima su kompanije značajne po veličini i dokazuju da imaju dobro upravljanje. Mala i srednja preduzeća će biti podržana kroz kreditne linije koje će se odobravati lokalnim bankama, dok će se veće kompanije, čiji broj raste, podržavati direktno, pod uslovom da ispunjavaju Bančine standarde u pogledu transparentnosti, integriteta i upravljanja. Dva sektora koja pokazuju poseban potencijal za rast i ulaganja jesu agrobiznis i imovina/turizam:

Agrobiznis: U sektoru agrobiznisa, prerada hrane je jedan od segmenata privatnog sektora preduzeća koji najbrže i najuspešnije raste. Jedan broj kompanija izvozi i uspešno konkuriše na regionalnom tržištu. Banka će nastaviti da traži uspešne kompanije da bi finansirala njihovo dalje širenje i ulaganja u novu tehnologiju, a to će činiti kroz obezbedjivanje dugoročnih kredita ili kroz selektivna ulaganja u kapital kompanija. Pored toga, Banka će nastaviti da obezbedjuje obrtni kapital kojim se finansiraju trgovina šećerom, suncokretom, žitaricama i ostalim robama, kao i korisnici.

Pored sektora trgovine i proizvodnje, maloprodajni sektor je zabeležio pozitivna kretanja zadnjih godina otvaranjem novih supermarketa i konsolidacijom postojećih lanaca maloprodaje. Banka će nastaviti da obezbedjuje dugoročno finansiranje za strateške (lokalne i inostrane) investitore na tržištu maloprodaje koje se brzo razvija. Ovo je

identifikovano kao jedan od sektora koji jača ekonomski rast i unapređuje efikasnost u primarnoj poljoprivredi.

Direktno finansiranje većih kompanija u okviru lokalnog agrobiznisa, a koje postižu dobre rezultate, uz korišćenje raznih instrumenata za finansiranje prilagodjenih ovom sektoru kao što je finansiranje na bazi određenog proizvoda (npr. Program skladišnica), će se takodje nastaviti. U ovom smislu su Banka i Ministarstvo za poljoprivredu Srbije radili na izradi zakonske regulative o skladišnicama, od koje se očekuje da stvori jednu zdraviju platformu za dalje obezbedjenje obrtnog kapitala za sektor agrobiznisa i koji će omogućiti Banci da privuče i poveća finansiranje iz komercijalnih banaka koje rade u Srbiji. (U ovom trenutku, Banka uzima osnovna sredstva kao kolateral.) Pored toga, Banka će kroz okvirni sporazum sa FAO dalje nastaviti dijalog o politici koja se odnosi na razvoj sektora šećera.

Banka će takodje nastaviti da tesno saradjuje sa lokalnim bankama da bi unapredila kreditiranje za mala i srednja preduzeća u okviru agrobiznisa. Na primer, od avgusta 2004. godine, ProCredit banka ima 17 posto u svom portfelju neotplaćenih kredita (€16 miliona za 5,700 pojedinačnih kredita) za mala privatna gazdinstva, čija je stopa otplate izvanredna, i ona je najveći zajmodavac sektoru primarne poljoprivrede. Bančin Program skladišnica (WHR), kao i linije obrtnog kapitala za kupovinu poljoprivrednih proizvoda uvek se ugovaraju u saradnji sa nekom lokalnom bankom.

Nekretnine i turizam: Razvoj turizma je jedan od prioriteta **crnogorske** vlade kada se radi o privlačenju stranih direktnih ulaganja, a Banka će obezbedjivati dugoročne strateške investitore i finansiranje sa njihove strane. Bančina buduća podrška većim regionalnim kompanijama iz ovog sektora treba da doprinese povećanju broja inostranih posetilaca. Banka će takodje pomoći da se obezbedi potrebna infrastruktura za turizam kroz rad na projektima saobraćaja i infrastrukture, kao što su (već potpisani) projekat o sanaciji aerodroma, sistem prerade otpadne vode i projekat za nove puteve.

U **Srbiji**, Banka će nastaviti da omogućava razvoj kvalitetne hotelske i infrastrukture poslovnog prostora u većim gradovima, pre svega, u Beogradu. Pored toga, Banka će iznalaziti šanse za selektivnu podršku razvoju stambenih naselja i drugih projekata koji unapređuju bolju logistiku i pojedinačnu infrastrukturu, i to direktno, kao i (kada se radi o razvoju stambenih naselja) indirektno kroz olakšice finansiranja na bazi hipoteke koje odobravaju podobne lokalne banke.

Nefinansijska podrška preduzećima: Programi TAM i BAS su specifično koncipirani u kontekstu Srbije i Crne Gore da bi se pomoglo postojećim državnim ili društvenim preduzećima time što bi se poboljšao njihov komercijalni fokus i konkurentnost. Ove programe podržava Evropska agencija za rekonstrukciju (EAR), i oni su srodni sa drugim inicijativama koje finansira EU, uključujući i institucionalnu izgradnju u okviru Ministarstva za trgovinu i industriju.

Do danas se Program u **Crnoj Gori** sastojao od 12 TAM projekata (okončanih sredinom 2004. godine) i od uspešnog osnivanja i rada BAS Kancelarije u Podgorici. Proširenje

ovog programa u ovom je trenutku u završnim fazama pregovora i obezbediće finansiranje za nastavak BAS Kancelarije i za još 10 TAM Projekata.

U **Srbiji** je Program od 25 TAM projekata u završnim fazama realizacije i on će trajati do početka 2006. godine. U ovom trenutku se vode razgovori o mogućem produženju. Pored finansiranja koje dolazi iz EAR, TAM je takodje nedavno dobio podršku i iz Kanade i Italije. Za projekte u Srbiji i Crnoj Gori su i drugi bilateralni donatori najavili spremnost da finansiraju projekte.

3.2.2 Finansijske institucije

Aktivnosti EBRD na finansijskom sektoru će se uglavnom skoncentrisati na sledeće operativne prioritete:

Pred-privatizacija i konsolidacija: Banka će podržavati organe u **Srbiji** u vezi sa pred-privatizacijom državnih banaka, s obzirom da postoji još nekoliko sistemski važnih banaka koje čekaju na privatizaciju. Ova podrška će biti ponudjena Vladi za prestrukturiranje ovih banaka nakon nedavnog rešenja pronadjenog za dug u okviru Londonskog kluba. Bankarski sektori Srbije i Crne Gore su još uvek rascepkani i postoji prostor za dalju konsolidaciju banaka. U ovom kontekstu, Banka može da podrži odabrane šanse za integracije i preuzimanja izmedju lokalnih privatnih banaka.

Uvodjenje novih proizvoda i nastavak finansiranja postojećih mikro i malih i srednjih preduzeća: U okvirnom programu EU/EBRD za Zapadni Balkan koja se odnosi na mala i srednja preduzeća, a u zajednici sa Evropskom agencijom za rekonstrukciju (EAR), Banka će podržati odabrane lokalne banke kada se radi o finansiranju malih i srednjih preduzeća, gde će Banka obezbediti kreditne linije, dok će EAR podržavati programe time što će obezbedjivati tehničku pomoć za institucionalni razvoj. Ova operacija će biti strukturisana slično onoj ponudjenoj zemljama kandidatima za članstvo (nove zemlje članice EU). Banka će nastaviti da obezbedjuje olakšice za mala i srednja preduzeća u Srbiji i Crnoj Gori po osnovu postojećeg asortimana proizvoda, uz održavanje postojećih banaka partnera i uz uvodjenje novih banaka. Bančin program omogućavanja trgovine će biti proširen na nove banke partnere. Banka će nastaviti svoj program finansiranja hipoteka sa najjačim bankama u Srbiji koje rade sa stanovništvom i nastaviće da pomaže mikro-preduzeća kroz postojeće projekte i u Srbiji i u Crnoj Gori.

Vanbankarske finansijske institucije: Ovaj sektor je u ozbiljnoj meri nedovoljno razvijen, a institucije su ili u državnom vlasništvu (osiguravajuća društva) ili im je potrebno restruktuiranje, ili su, pak, veoma male (lizing kompanije) i na taj način nisu u stanju da se zadužuju zbog niskog stepena kapitalizacije i pomanjkanja iskustva. Moguće je da, pred kraj perioda obuhvaćenog strategijom, restruktuiranje sektora osiguranja započne ili da Banka bude u stanju da identifikuje lizing kompanije koje imaju bolje rezultate u radu i tako budu kandidati za moguću podršku.

3.2.3 Javna infrastruktura i komunalne usluge

Kao što je ranije primećeno, u svetlu ograničene mogućnosti zemlje da se zadužuje kao vlada, ali uzimanjem u obzir potreba za hitnom sanacijom i prestrukturiranjem, Banka će biti veoma selektivna kada se radi o budućim projektima na ovom sektoru i akcenat će stavlјati na projekte koji imaju jasan potencijal za proizvodjenje tranzicionog uticaja i za učešće privatnog sektora gde je to moguće. Banka će se i dalje oslanјati na raspoloživost TC sredstava za pripremu projekata, kao i na jačanje sposobnosti upravlјanja projektima da bi obezbedila uspešnu realizaciju projekata. TC će i dalje biti od esencijalnog značaja za institucionalno jačanje da bi se pomoglo postizanju ciljeva tranzicije.

Regionalni projekti: Banka će nastaviti da saradjuje sa EIB, EU i sa Svetskom Bankom na razvoju saobraćajne, energetske i opštinske infrastrukture u zemlji. Prioritet će biti usmeren na infrastrukturne projekte koji imaju snažnu regionalnu dimenziju i koji pružaju podršku procesu stabilizacije i pridruživanja EU koji stavlja snažan akcenat na regionalnu saradnju. Značajne aktivnosti su već u toku kada se radi o razvoju Energetske zajednice zemalja Jugoistočne Evrope (ECSEE) za struju i gas, a koji uspostavljaju minimalne fizičke i regulatorne kriterije za promovisanje regionalne trgovine. Koncept za regionalnu saobraćajnu infrastrukturu je u fazi izrade pod okriljem Koordinacione grupe za infrastrukturu za Jugoistočnu Evropu (ISG), kojom predsedava EU, a čiji je Banka član. Poboljšanje regionalnih interkonekcija i integrisanja u Evropsku saobraćajnu mrežu su značajni za jačanje privrednih veza između susednih zemalja, kao i sa proširenom Evropskom Unijom.

Saobraćaj: *Srbija i Crna Gora:* Kredit za Srbiju i Crnu Goru, odnosno Agenciju za usluge aviosaobraćaja sa ograničenom odgovornošću (SMATSA) za poboljšanje sistema navigacionog upravlјanja i u Beogradu i u Podgorici je u podmakloj fazi pripreme i očekuje se da bude potpisan u drugoj polovini 2004. godine. Realizacija ovog projekta će biti ključni izazov u periodu obuhvaćenom ovom strategijom.

Srbija: Na sektoru puteva u fokusu će biti mreža regionalnih puteva, uključujući i Pan-evropski Koridor X, i tranzicione elemente koji se odnose na finansiranje puteva i dalju komercijalizaciju Direkcije za puteve. Državni kredit za osavremenjivanje puta između Beograda i Novog Sada (deo Koridora X), kako bi se dobio put sa četiri trake, je u podmakloj fazi pripreme, a ugovor o zajmu se očekuje da bude potpisan u drugoj polovini 2004. godine. Ovaj projekat kofinansira Evropska investiciona Banka (EIB). Banka takodje radi sa EIB na projektu sa gradom Beogradom za izgradnju mosta preko reke Save.

Na sektoru železnice, Banka će (u kasnijoj fazi perioda obuhvaćenog strategijom) razmotriti odobravanje državnog kredita železničkom preduzeću Srbije (ŽTP) kao podrške daljem prestrukturiranju ovog preduzeća, a to je proces koji je započeo u okviru prvog projekta za železnice koji je potpisan 2001. godine, međjutim, pod uslovom da železničko preduzeće i vlada budu spremni da nastave sa procesom prestrukturiranja kroz realizaciju kredibilnog programa institucionalne reforme.

Kada se radi o celokupnom sektoru saobraćaja, Banka će se starati da podrži partnerstvo između javnog i privatnog sektora (PPP), s time što će sektor puteva biti najverovatniji kandidat za ovakav vid finansiranja na srednji rok. Međutim, s obzirom da su za ove strukture potrebni veći projekti i stabilnije političko okruženje nego što je to danas slučaj, Banka očekuje da će imati ograničen program zajmova i da će joj trebati duže vreme da pripremi ovu vrstu projekta. Banka će i dalje nastaviti da o svom iskustvu u vezi sa PPP razmenjuje mišljenja sa vladom.

Crna Gora: Kao i u Srbiji, Banka će i dalje stavljati akcenat na projekte saobraćajne infrastrukture sa snažnim regionalnim fokusom (posebno u svetlu značajnih izgleda za turizam) i na veliki potencijal tranzicionog uticaja. Na sektoru puteva u glavnom fokusu će biti visoko prioritetan program sanacije puteva sa akcentom na glavni putni koridor sever – jug zemlje. Poboljšanja za finansiranje sektora puteva i reforme institucionalne organizacije će takodje biti značajan deo ovog projekta. Na sektoru avijacije, prioritet će biti realizacija potpisanog projekta za obnovu aerodroma u ovoj republici. Nadograđujući se na uspeh transformacije aerodroma u Crnoj Gori, Vlada Crne Gore je zatražila pomoć u vezi sa rekonstruisanjem luke Bar. Ovaj projekat podržava EAR.

Opštinska i infrastruktura životne sredine: Tokom proteklih nekoliko godina, reforma u opštinama je započela, a zakonski propisi koji se odnose na aktivnosti lokalne vlade su poboljšani; međutim, administrativne i finansijske sposobnosti u velikoj meri variraju od opštine do opštine. Nekoliko međunarodnih finansijskih institucija i bilateralnih donatora su aktivni na ovom području i finansiraju izgradnju institucija i pripremu projekta, a Banka tesno saraduje sa drugim donatorima.

Pored daljeg skoncentrisanja na realizaciju potpisanih poslova, Banka će, na veoma selektivnoj osnovi, finansirati kredite sa državnim garancijama koji će biti odobreni opštinama za projekte koji imaju za cilj uredjenje čovekove okoline, kao što su otpadni materijali koji se koriste za komasaciju zemljišta, ili projekti sa regionalnom dimenzijom. Ovi projekti predstavljaju prioritet za region priobalja u **Crnoj Gori** gde je Banka spremna da finansira veoma male projekte koji utiču na razvoj turizma. Banka će odmeravati veličinu ulaganja, strukturu i dužinu kredita da bi mogla da dugoročno obezbedi sposobnost njihovog vraćanja. Povećano angažovanje privatnog sektora u obezbeđivanju usluga i u finansiranju javnih usluga će biti pospešeno. Banka će razmotriti projekte praćenja sa postojećim komitentima na opštinskom nivou i to na nedržavnoj osnovi, uključujući i u sektorima kao što su gradski prevoz, čvrsti otpad i područno grejanje.

U Okvirnom programu opštinskog finansiranja za saobraćaj i čovekovu okolinu za Hrvatsku i za Srbiju i Crnu Goru (CARDS 2002), Banka će razmotriti uspostavljanje kreditnih olakšica kod odabranih lokalnih banaka za odobravanje dugoročnog finansiranja za projekte opštinske infrastrukture. U saradnji sa EAR i bilateralnim donatorima, Banka radi sa Vladom **Srbije** na stvaranju institucionalnog okvira kao podrške finansiranju manjih opština.

Energetika: Glavni cilj Banke biće realizacija dva potpisana kredita, od ukupno €160 miliona, odobrenih Elektroprivredi Srbije. Buduće finansiranje će biti usmereno na podršku boljem upravljanju čovekovom okolinom i praksama u EPS. Za ovo će možda

biti potrebna određena tehnička pomoć pored finansijskih sredstava Banke. Banka će iznalaziti šanse za finansiranje privatnih investitora posle uspostavljanja samostalnog regulatornog organa u Srbiji. Banka će se takodje postarati da identifikuje projekte u **Crnoj Gori** koji podržavaju prenosne veze u regionu, mada su šanse za investiranje ograničene s obzirom na veličinu tržišta. Banka će se takodje postarati da podrži reorganizaciju i prestrukturiranje preduzeća za proizvodnju nafte i gasa, NIS, i postaraće se da identifikuje moguće projekte za poboljšanje efikasnosti rada, za veći stepen sigurnosti u snabdevanju i za povećanje pristupa alternativnim izvorima energije.

Energetska efikasnost: Glavni cilj će biti da se uspešno realizuje projekat grejanja okruga Beograd koji ozbiljno kasni zbog reorganizacije preduzeća i zbog pripreme projekta. Pošto zemlja zavisi od uvoza energije čak i sada kako se cene prilagođavaju ekonomskom nivou, ovaj sektor je i dalje značajan iz privrednih i iz socijalnih razloga. Svi projekti u privatnom i javnom sektoru, dok su u fazi pripreme, biće ocenjivani sa stanovišta energetske efikasnosti, a komponenta energetske efikasnosti će, ako bude potrebno, biti uključena u finansiranje Banke.

Telekomunikacije: Reforma i restrukturiranje telekomunikacionog sektora u **Srbiji** ozbiljno kasni zbog nasledjene situacije u ovom sektoru i zbog nerešenih vlasničkih pitanja. Dok se ovi problemi razrešavaju, Banka će pomagati srpskoj Vladi, putem obezbeđivanja pomoći na tehničkoj saradnji, da prestrukturira sektor telekomunikacija u skladu sa relevantnim direktivama i praksom EU, u pripremi za punu liberalizaciju tržišta u junu 2005. godine. Zavisno od merljivog napretka u ovom pravcu, Banka će razmotriti finansiranje koje ne bi bilo odobreno državi, za proširenje i modernizaciju telekomunikacionih mreža obavezujućih, mobilnih ili alternativnih operatera. Banka će takodje pratiti situaciju u **Crnoj Gori**, gde je ponovo započela privatizacija telekomunikacione kompanije Montenegro Telekom.

4. DRUGE MEDJUNARODNE FINANSIJSKE INSTITUCIJE, MULTILATERALNI I BILATERALNI DONATORI

4.1 Saradnja donatora i medjunarodnih finansijskih institucija

U Srbiji i Crnoj Gori saradnja izmedju medjunarodnih finansijskih institucija i multilateralnih donatora je bila i jeste odlična. Banka redovno razmenjuje mišljenja i informacije o tekućim i planiranim aktivnostima sa lokalnim predstavnicima medjunarodnih finansijskih institucija i donatora, kako u Beogradu, tako i u Podgorici. U periodu 2000 – 2003, Banka je prikupila €289.1 miliona u vidu zvaničnog kofinansiranja i €15.9 miliona za tehničku saradnju.

Vlade Srbije i Crne Gore imaju proaktivnu ulogu na koordiniranju donatora i aktivnosti medjunarodnih finansijskih institucija. U novembru 2003. godine, sastanak o koordinaciji donatora za Zajednicu Srbija i Crna Gora održan je u Brislu da bi ažurirao realizaciju Programa za privredni oporavak i tranziciju koji je prezentiran na Konferenciji donatora 2001. godine. Pakt za stabilnost za Jugoistočnu Evropu (Radni sto II) i Koordinaciona grupa za infrastrukturu jesu važni forumi za koordinaciju izmedju Evropske komisije, medjunarodnih finansijskih institucija i glavnih bilateralnih donatora.

Izmedju donatorske konferencije održane u junu 2001. godine u Brislu i krajem 2003. godine medjunarodna zajednica je angažovala ukupno €3.5 milijardi finansijske podrške za Srbiju i Crnu Goru.¹ Od ovog iznosa, angažovana sredstva medjunarodnih finansijskih institucija iznose €1.4 milijarde, a Evropske Unije €890 miliona. U 2004. godini se očekuje da medjunarodne finansijske institucije i donatori alociraju dodatni iznos od €1.2 milijarde. Oko €2.2 milijarde je već ugovoreno, a iznos od €1.2 milijarde je isplaćen.

U žiži medjunarodne pomoći u početku je bila hitna pomoć za obnovu infrastrukture i humanitarna pomoć. Kasnije se ovo pomerilo u pravcu institucionalne i zakonske reforme, društveni razvoj, privatni sektor i razvoj infrastrukture. Energetika i saobraćaj su bili glavni korisnici sredstava.

Na Kosovu su bila angažovana sredstva donatora od prve donatorske konferencije organizovane u julu 1999. godine u visini od €2.2 milijarde². Najveći pojedinačni donator su bili Evropska Unija i zemlje članice EU. SAD su bile drugi po redu najveći donator. U početku su bespovratna sredstva donatora bila usmerena na obnovu komunalnih preduzeća i na stanogradnju, međutim, sada se fokus pomera u pravcu institucionalne izgradnje i upravljanja u javnom sektoru.

4.2 Evropska Unija (EU)

Evropska Unija je odigrala vodeću ulogu u pružanju podrške obnovi Srbije i Crne Gore kroz bespovratna sredstva. Prevažadni cilj pomoći EU Srbiji i Crnoj Gori, kao i drugim zemljama Zapadnog Balkana, jeste da se olakša i omogući Proces stabilizacije i pridruživanja i uključivanja u EU. Višegodišnji indikativan program EU za period 2005-2006. za finansijsku pomoć Srbiji i Crnoj Gori je u podmakloj fazi pripreme. Međutim,

¹ Isključujući Kosovo.

² Isključujući UNMIK i KFOR

potrebno je da Vlada angažuje dodatna sredstva i da uloži napore na planiranju da bi se ostvario veći napredak u pravcu priključivanja EU.

Evropska agencija za rekonstrukciju (EAR) je odgovorna za upravljanje glavnim programima pomoći EU u Srbiji i Crnoj Gori i Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji. U Srbiji i Crnoj Gori je EAR do kraja 2003. godine angažovala €777 miliona u Srbiji, €71 milion u Crnoj Gori i €907 miliona na Kosovu. Program EAR-a za 2004. godinu iznosi €212 za Srbiju, €18 miliona za Crnu Goru i €49 miliona za Kosovo. Pored toga, EU je obezbedila platno-bilansnu podršku u kontekstu MMF-ovog programa, a u periodu između 1992. i 2003. godine humanitarnu pomoć preko Kancelarije za humanitarnu pomoć EU, ECHO.

U **Srbiji** je pomoć EU bila skoncentrisana na izgradnju dobrog upravljanja i institucija, privrednu obnovu i reformu, kao i na socijalni razvoj i civilno društvo. Ovo uključuje relativno velike doprinose sektoru energetike, aktivnostima na privrednom razvoju, saobraćajnoj i opštinskoj infrastrukturi. U **Crnoj Gori** najveći doprinosi su dati za saobraćajnu infrastrukturu, privredni razvoj i reformu javne administracije.

Ključni element strategije EAR jeste da utre put za finansiranje od strane međunarodnih finansijskih institucija, tako što se obezbeđuju bespovratna sredstva za pripremu projekata, realizaciju i institucionalnu reformu pre nego što se investicija realizuje. Saradnja između Banke i EAR je bila posebno dobra, s time da je EAR obezbedila podršku za nekoliko projekata finansiranja Banke u različitim sektorima. Banka i EAR imaju redovne konsultacije da bi se obezbedila konzistentnost u odabiru projekata i u pristupu politikama.

4.3 Evropska investiciona Banka (EIB)

EIB je nastavila svoje poslovanje u Srbiji i Crnoj Gori u decembru 2001. godine obezbeđivanjem sredstava u visini od €66 miliona za projekat hitne saobraćajne obnove koji je uključivao obnovu puteva, modernizaciju Beogradskog aerodroma i sanaciju Luke Bar.

Od tog trenutka, EIB je zaključila 11 ugovora o zajmu kojima se stavlja na raspolaganje finansiranje u visini od €769 miliona za projekte za modernizaciju aerodroma, sanaciju puteva, sanaciju železnice, gradsku infrastrukturu, energetiku i zdravstvo, a sektor saobraćaja je najveći primalac sredstava.

Nakon što je dala iznos od €186 miliona za projekte koje finansira Banka, EIB je daleko najveći kofinansijer u Srbiji i Crnoj Gori. Ovde su uključeni projekti sanacije puteva, železnice, aerodroma, sistema avio-navigacije, elektro i energetske, kao i opštinske infrastrukture. Većina kofinansiranih projekata ima još i podršku EAR.

U narednim godinama EIB namerava da ispita mogućnost daljih šansi za kofinansiranje sa EBRD i drugim međunarodnim finansijskim institucijama, posebno na sektorima opštinske infrastrukture, zdravstva, obrazovanja i saobraćaja.

4.4 Medjunarodni Monetarni Fond (IMF)

U junu 2001. godine, MMF je odobrio prvi stand-by kredit od 200 miliona SDR (specijalnih prava vučenja) za Srbiju i Crnu Goru. U maju 2002. godine, MMF je odobrio Produženi aranžman u ukupnom iznosu od SDR 650 miliona kao podršku ekonomskom programu Srbije i Crne Gore u periodu 2002-2005. Do juna 2004. godine, Srbija i Crna Gora su povukle SDR 300 miliona po osnovu Produženog aranžmana.

Dana 7. juna 2004. godine, Izvršni odbor MMF je završio treću reviziju privrednih rezultata Srbije i Crne Gore po osnovu Produženog aranžmana i dozvolio Srbiji i Crnoj Gori da povuku SDR 100 miliona od MMF. Program za 2004. godinu će se skoncentrisati na smanjenje deficita na tekućem računu, jačanje izgleda za rast i na korigovanje postojećih fiskalnih i eksternih debalansa.

4.5 Grupa Svetske Banke / IFC

U maju 2001. godine, Srbija i Crna Gora su nasledile članstvo u Svetskoj Banci i trogodišnji program IDA kredita u visini do USD 540 miliona je odobren od strane Odbora izvršnih direktora Svetske Banke. U okviru ovog programa, USD 522 miliona je angažovano do kraja juna 2004. godine, a preostali iznos se očekuje da bude za kratko vreme angažovan. Dodatnih USD 30 miliona je obezbedjeno u vidu bespovratnih sredstava.

Oko 65 procenata operacija Svetske Banke su bili krediti za strukturno prilagodjavanje povezani sa reformama politike. Ostali sektori koje finansira Svetska Banka uključuju penzioni sistem, čovekovu okolinu, zdravstvo, privatizaciju i prestrukturiranje banaka, omogućavanje trgovine, elektroenergiju i energetiku uopšte.

Svetska Banka je bila ključno angažovana na pripremi strategije za smanjenje siromaštva za Srbiju i Crnu Goru koja je finalizirana početkom 2004. godine.

Od kako su Srbija i Crna Gora postale članica IFC 2001. godine, dobile su angažovana sredstva od ove organizacije veća od \$44 miliona u okviru IFC sredstava za projekte na sektorima hrane i pića, finansija i proizvodnje plastike i gume. Strategija IFC-a u Srbiji i Crnoj Gori je skoncentrisana na privlačenje strateških inostranih investitora u pravcu osnivanja održivih finansijskih institucija.

4.6 Banka za razvoj Saveta Evrope

Dana 23. aprila 2004. godine, Srbiji i Crnoj Gori je odobreno članstvo kao 37. zemlje članice Banke za razvoj Saveta Evrope (CEB). Kao svoju prvu operaciju, CEB razmatra finansiranje jednog projekta izgradnje socijalnih stanova za izbeglice.

4.7 Bilateralni donatori

Najveći bilateralni donori Srbije i Crne Gore jesu Sjedinjene Američke Države, Nemačka, Italija i Japan. Medju ostalim glavnim donatorima koji su podržali projekte

koje je Banka finansirala nalaze se Kanada, Francuska, Grčka, Holandija, Norveška, Švajcarska, Švedska i Velika Britanija.

Sjedinjene Američke Države. Pomoć Sjedinjenih Američkih Država je osmišljena da obezbedi podršku potrebnu za uspostavljanje vladavine prava i da promoviše otvoreno i demokratsko društvo, kao i da ubrza rast i razvoj privatnih preduzeća. Od 2001. godine na ovamo, SAD su obezbedile oko USD 400 miliona Srbiji i USD 200 miliona Crnoj Gori, od kog iznosa USAID rukovodi sa oko 80 procenata. Program USAID/Srbija i Crna Gora se koncentriše na tri glavna područja, naime (1) Ubrzan razvoj i privredni rast; (2) Efikasnije, odgovornije i demokratske institucije koje spremno reaguju; (3) Povećano, bolje informisano učešće građana u političkom i privrednom odlučivanju. Ostalim aktivnostima rukovode Ministarstvo finansija SAD, Agencija za trgovinu i razvoj (USTDA), Ministarstvo poljoprivrede (USDA), Kancelarija za javnu diplomatiju, Kancelarija atašea za odbranu (USDAO) i Carine SAD.

Dana 31. marta 2004. godine, državni sekretar Kolin Pael nije mogao da potvrdi da Srbija ispunjava svoje međunarodne obaveze prema Međunarodnom krivičnom sudu za bišvu Jugoslaviju (ICTY). Kao rezultat toga, prema američkom pravu, delovi programa pomoći su privremeno zaustavljeni.

Nemačka. Nemačka je odigrala glavnu ulogu u izradi i finansiranju Projekata za brzi početak koji su identifikovani u decembru 2000. godine. Nemačka pomoć Srbiji i Crnoj Gori iznosi skoro €300 miliona. KfW upravlja većinom nemačkih bilateralnih angažovanih sredstava za Srbiju u okviru Pakta za stabilnost, a od 2001. godine na ovamo, KfW je uključen kao samostalni akter.

Posle početnog fokusa na humanitarnu pomoć i hitnu sanaciju, nemačka pomoć se usredsredila na razvoj infrastrukture, podršku finansijskom sektoru i na razvoj malih i srednjih preduzeća. KfW je obezbedio kofinansiranje za Bančine projekte na sektoru elektroenergetike i energetike, finansijskih institucija i opština.

Italija. Italijanska saradnja je uglavnom aktivna na sektoru malih i srednjih preduzeća, društvenih usluga i stanovanja, zdravstva, energetike, čovekove okoline, poljoprivrede i borbe protiv kriminala nakon početne hitne pomoći u vidu obezbedjivanja goriva za grejanje i hrane. Angažovana sredstva Italije za period 2000-2003 iznose €148 miliona. Takođe su postojale inicijative da se pomogne Srbiji u procesu privatizacije i industrijske konverzije, kao i na reformama finansijskog sektora.

Italija obezbedjuje veliki deo svoje pomoći privrednim sektorima preko trust fondova sa međunarodnim finansijskim institucijama i međunarodnim organizacijama. Iz trust fonda sa Bankom, Italija je usmerila sredstva za Olakšicu za deobu rizika, kada se radi o razvoju malih i srednjih preduzeća, kao i za podršku MEI.

Japan. Započevši šemu pomoći u vidu bespovratnih sredstava 1998. godine, Japan je povećao bilateralnu pomoć posle pada Miloševićevog režima. Krajem fiskalne godine 2003 (mart 2004. godine) ukupne isplate su dostigle iznos od USD 76.4 miliona. Većina ove pomoći se sastoji od pomoći koja je obećana na Briselskoj konferenciji donatora u junu 2001. godine: (1) USD 10 miliona kao hitna pomoć u vidu bespovratnih sredstava

nakon pada Miloševićevog rećima, i (2) USD 50.2 miliona bespovratne pomoći i USD 10 miliona humanitarne pomoći koja je bila kanalisana preko Visokog komesara za izbeglice UN. Dodatnih USD 1.5 miliona tehničke pomoći je takodje dodeljeno za razvoj ljudskih resursa. Bespovratna pomoć pod (2) iskorišćena je u sledećim oblastima: sanacija javnog prevoza (autobuske usluge) u Beogradu (USD 15.2 miliona); podrška za strukturno prilagodjavanje (neprojektog tipa) (USD 12.5 miliona, od čega USD 1.17 miliona Republici Crnoj Gori); donacija medicinske opreme i potrepština za bolnice u Beogradu (USD 11.4 miliona), Novom Sadu, Nišu i Kragujevcu; i modernizacija hidroelektrane Bajina Bašta koja radi na principu ispumpanja akumulacije (ukupno USD 11.1 milion tokom dve faze projekta).

B. KOSOVO³

1. PORTFELJ BANKE

1.1 Pregled aktivnosti do danas

Sa stanjem na dan 31. avgusta 2004. godine, Banka je imala kumulativni obim poslovanja od €2.9 miliona (operativna aktiva od €2.5 miliona), što predstavlja dva projekta u privatnom sektoru (akcijski kapital u ProCredit Banci, instituciji za mikro-finansiranje i ulaganja u kvazi-akcijski kapital u lokalnim preduzećima preko Kapitalnog fonda za obnovu Kosova, uz kofinansiranje sa italijanskom vladom).

Tokom perioda obuhvaćenog strategijom, Banka je saznala od UNMIK-a da on ne priznaje status Banke na Kosovu⁴. Banka se angažovala na pregovorima sa UNMIK-om da bi se došlo do Memoranduma o razumevanju (Protokola o uzajamnom dogovoru), poput onoga koji je UNMIK potpisao sa Svetskom Bankom, a koji bi dao Banci iste privilegije i imunitete kao po osnovu Ugovora o osnivanju Banke. Medjutim, pregovori su propali pošto se UNMIK nije saglasio za Bančin status izuzimanja od oporezivanja kada se radi o ulaganjima u akcijski kapital i kada se radi o porezu na dohodak lokalnih radnika. Banka i dalje radi na ovom pitanju.

1.2 Realizacija prethodne Strategije

Poslednja strategija za pokrajinu Kosovo odobrena u junu 2002. godine, sadržala je sledeće prioritete i tranzicione ciljeve za Banku: (i) dalju realizaciju Kapitalnog fonda za obnovu Kosova ("KREF"); detaljno praćenje privatizacije SOE radi identifikacije preduzeća za koncesije ili privatizaciju gde bi Banka imala ulogu zajedno sa nekim strateškim investitorom; (ii) identifikaciju lokalne banke za ulaganja uz istovremeno nastavljanje podrške ProCredit Banci; (iii) napore na iznalaženju motivisanih partnera koji bi nastavili Bančinu tehničku pomoć za politike na sektoru telekomunikacija i za odgovarajuću regulativu; a u fazi praćenja ovih angažovanja, Banka je trebalo da razmotri investicionu aktivnost na ovom sektoru, posebno mobilne telefonije koji bi promovisao konkurenciju i bolji kvalitet usluga.

ProCredit Banka je uspešno proširila svoje poslovanje i to medju sve većom konkurencijom koja dolazi od sve većeg broja lokalnih banaka, a KREF je nastavio svoje poslove ulaganja mada uz veće teškoće. Proces privatizacije na Kosovu je započeo u maju 2003. godine, a onda se zaustavio u avgustu 2003. godine zbog pravnih problema koji su povezani sa statusom Kosova. Ovaj proces je ponovo započet u julu 2004. godine, a Banka je započela razgovore sa nekim strateškim investitorima koji su zainteresovani za prve veće poslove privatizacije. Banka je uspela da identifikuje zainteresovane partnere, a kao rezultat prenosa najvećeg broja ovlašćenja na sektoru telekomunikacija na

³ Kako je definisano Rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti UN.

⁴ UNMIK pregleda sve medjunarodne sporazume koje potpisuje Državna zajednica Srbija i Crna Gora i odlučuje o tome da li ih priznaje u potpunosti ili ih prilagodjava potrebama Kosova ili ih odbacuje.

PISG, da bi mogla da započne projekat tehničke pomoći telekomunikacijama u februaru 2004. godine.

1.3 Tranzicioni uticaj i naučene lekcije

Rešenje statusa Kosova je od ključnog značaja za angažovanje Banke na sektoru infrastrukture. Mada su značajna ovlašćenja prenesena na Privremene institucije Vlade Kosova (PISG), UNMIK vrši nadzor, posebno kada se radi o pravnim i međunarodnim pitanjima i administrira javnu infrastrukturu. Početni pomaci su učinjeni sa nedavnim donošenjem zakona o međunarodnim finansijskim sporazumima kao prvim korakom u pravcu omogućavanja međunarodnim finansijskim institucijama da se zadužuju za Kosovo. Međutim, nasledjivanje međunarodnih finansijskih obaveza u trenutku kada status Kosova bude rešen i dalje je nejasno i KTA će morati da udvostruči napore da bi u značajnoj meri poboljšao upravljanje javnim komunalnim preduzećima, a UNMIK/PISG će morati da se više skoncentrišu na privredne reforme, tako da bi mogla da započne identifikacija projekata za veća ulaganja na sektoru infrastrukture.

Kada se radi o uticaju projekata, ProCredit Banka je odobrila preko 41,000 kredita od kada je počela sa radom u februaru 2000. godine, u ukupnom iznosu od €219 miliona i tako postala vodeći zajmodavac na Kosovu. Poslovna politika ProCredit Banke je poslužila kao primer za sve veći broj lokalnih banaka. Iskustvo Kapitalnog fonda za obnovu Kosova je pokazalo da su uslovi za investiranje (npr. svojinska prava, carinske procedure) daleko od zadovoljavajućih, čak i kada se radi o ulaganjima u kvazi-kapital. Zbog teške investicione klime i malog broja zdravih privatnih biznisa, Fond je zaustavio investicioni period u februaru 2004. godine, a angažovana sredstva nisu u potpunosti investirana i sada se koncentriše na povraćaj svojih ulaganja.

2. OPERATIVNO OKRUŽENJE

2.1 Opšte reformsko okruženje

2.1.1 Politička kretanja

Posle donošenja Rezolucije 1244 Saveta bezbednosti UN od 10. juna 1999. godine, Kosovo je stavljeno pod administraciju UN, i povereno Privremenoj administraciji Ujedinjenih Nacija (UNMIK) na čelu sa Specijalnim predstavnikom Generalnog sekretara (SRSG). Ustavni okvir za Privremenu vladu (Reg. 2001/9 od 15. maja 2001. godine) je izvršio podelu ovlašćenja između SRSG (rezervisana ovlašćenja) i Privremenih institucija Vlade Kosova, PISG (prenesena ovlašćenja). Prenesena ovlašćenja se odnose, između ostalog, na privrednu i finansijsku politiku, trgovinu, industriju i investicije, saobraćaj i telekomunikacije. Međutim, konačno ovlašćenje za realizaciju odluka Saveta bezbednosti UN leži na SRSG čija značajna ovlašćenja i odgovornosti uključuju kontrolu nad kosovskim budžetom, carinskim uslugama, međunarodnim odnosima, kao i administriranje javne, državne i društvene imovine.

Trenutni SRSG, g. Soren Jessen-Petersen, preuzeo je dužnost u avgustu 2004. godine. Na osnovu plana iznesenog u decembru 2003. godine od strane njegovog prethodnika, G. Hari Holkerija, Savet bezbenosti UN treba da revidira budući status Kosova sredinom 2005. godine. Revizijom će se ispitati napredak ove pokrajine u pravcu postizanja čitavog niza unapred određenih standarda (demokratija, vladavina prava, pravo na povratak, sloboda kretanja, poštovanje imovinskih prava, itd.). Albanci iz ove pokrajine žele samostalnost, dok Srbi u pokrajini i vlada u Beogradu žele da on ostane pod suverenitetom Srbije i Crne Gore.

2.1.2 Privredno okruženje

Pouzdana podaci o privrednoj aktivnosti na Kosovu su retki. Međutim, čini se da je ekonomski rast usporen u periodu 2002-03, posle snažnog oživljavanja u periodu 1999-2001 zahvaljujući masovnoj infuziji donatorske pomoći i doznaka. Najnoviji izveštaji o industrijskoj aktivnosti nagoveštavaju da bi povećanje BDP moglo biti samo marginalno u 2004. godini. BDP po glavi stanovnika je i dalje među najnižim u Evropi. Najveća prepreka rastu jeste nepostojanje rešenja o konačnom statusu Kosova. Odsustvo državnih garancija je do sada sprečavalo međunarodna ulaganja u infrastrukturu i druga područja kojima je potreban kapital. Ono je takodje kočilo privatizaciju i pogoršavalo probleme upravljanja u preduzećima u javnom vlasništvu. Neizvesni izgledi za dugoročni rast su takodje rezultat nedostatka sveukupne strategije privrednog razvoja, loše regionalne integracije i političkih pritisaka na brzo povećanje tekućih rashoda.

Bilans sveukupnog budžeta je, isključujući bespovratna sredstva finansirana Programom javnih ulaganja (PIP), u značajnoj meri jak do kraja 2003. godine. Posle tri uzastopne godine u kojima je beležen suficit budžeta, do kraja 2003. godine gotovinska sredstva koja je akumulirala vlada do kraja 2003. godine iznosila su €330 miliona. Sve veći državni prihodi predstavljaju oko 45 procenata od BDP, a većina prihoda dolazi od sve većeg ubiranja PDV i akciza. Državni prihodi su u značajnoj meri prešli tekuće rashode u 2003. godini, tako da je fiskalni bilans imao višak od oko 10 procenata od BDP. Međutim, vlasti očekuju da u 2004. godinu unesu fiskalni deficit od oko 4.3 procenta od BDP, koji bi trebalo da se isfinansira iz akumuliranih gotovinskih bilansa prethodnih godina.

Na eksternoj strani, kosovski uvoz koji iznosi oko €1 milijardu je više puta veći od izvoza (uglavnom hrana i metalni otpad), što vodi veoma velikom trgovinskom deficitu. Prilivi od doznaka (oko 40 posto od BDP) i prihod od donatora koji se odnosi na zapošljavanje pomažu da deficit na tekućem računu bude smanjen na oko 50 posto od BDP, isključujući bespovratna sredstva. Ovo se finansira uglavnom još uvek značajnim iznosima inostrane pomoći (koja se finansira uglavnom od strane EU i drugih bilateralnih donatora), bez pribegavanja zaduživanju ili druge platno bilansne podrške. Očekuje se da sve manja inostrana pomoć ograniči kosovski uvoz i da smanji trgovinski deficit tokom narednih nekoliko godina.

2.1.3 Radni i socijalni uslovi

Kosovo je gusto naseljeno, i ima procenjen broj stanovnika od 1.9 miliona koji žive na teritoriji od 10,887 km² (oko 175 ljudi po jednom kvadratnom metru). Oko 60 procenata stanovništva živi u seoskim područjima, a oko 42 posto su starosne dobi ispod 20 godina. Kosovo ima diverzifikovanu etničku raspodelu. Oko 88 procenata su Albanci, 7 posto su Srbi, oko 1.9 posto muslimani Bošnjaci, 1.7 posto Romi i oko 1 posto Turci.

Prema podacima Svetske Banke, u 2002. godini je oko 36 posto stanovništva Kosova živelo ispod linije siromaštva od USD 1.65 po odraslom stanovniku dnevno. Mada je manje prisutna, krajnje (u smislu hrane) siromaštvo je bio značajan problem, jer je 15 posto stanovništva živelo ispod linije od 2100 kalorija po odraslom članu dnevno. Ovu procenu je sagledao u novembru 2003. godine izveštaj koji je uradio Riinvest, i u kome se tvrdi da preko 59 procenata kosovskog stanovništva nije bilo u stanju da zadovolji druge potrebe osim hrane i odeće, a da oko 12 posto stanovništva čak nije bilo u stanju da zadovolji potrebe za hranom. Najranjivije grupe uključuju bezemljaše, invalide, one sa niskim obrazovanjem, kao i domaćinstva na čijem su čelu žene i domaćinstva sa velikim brojem dece. Siromaštvo se takodje dovodi u vezu sa etničkom pripadnošću, tako da su nealbansko i nesrpsko stanovništvo najugroženiji. Uprkos velikom broju siromašnih ljudi, čini se da Kosovo nema značajne disparitete kada se radi o dohotku.

Velika nezaposlenost je i dalje jedan od najznačajnijih problema na Kosovu. U novembru 2002. godine, bilo je 256,000 registrovanih nezaposlenih lica, što je predstavljalo oko 43 posto od radne snage. Od 341,000 zaposlenih, oko 145,000 je radilo u poljoprivredi (43 posto), a 85,000 u privatnim preduzećima (25 posto). U 2003. godini, oko 70,000 ljudi je radilo u centralnoj i lokalnim vladama i dobijali su prosečnu platu od oko €180 mesečno. Mada noviji zvanični izveštaji pokazuju da preko 50 procenata radne snage nije formalno zaposleno, procene Svetske Banke su da je, uzimajući u obzir poljoprivrednu proizvodnju koja zadovoljava osnovne potrebe i neformalnu privredu, broj ljudi koji traži posao između 20 i 30 posto radne snage. Nezaposlenost je posebno velika među mladima, a svake godine se veliki broj novih tražilaca posla priključuje korpusu radne snage.

Mreža socijalnog osiguranja je u fazi izgradnje, a invalidska penziona šema treba da bude uvedena 2004. godine. U 2003. godini, vlada je plaćala penziona nadoknade za oko 100,000 ljudi u prosečnom iznosu od €36 mesečno. Oko 5,500 ratnih invalida je primalo u proseku €65 mesečno, dok je oko 50,000 porodica primalo socijalnu pomoć od oko €53 mesečno. Sistem zdravstvene zaštite je i dalje nedovoljno razvijen. Procene UNICEF-a pokazuju da čak 35 od 1000 dece umire u dobu mladjem od pet godina, što je najviša stopa smrtnosti dece u Evropi. Takodje ima značajnih dispariteta u pogledu polova. Mada su bruto stope upisa u osnovnu školu oko 90 posto i za dečake i za devojčice, na nivou srednjeg obrazovanja nešto više od polovine svih devojčica se upisuje u školu, u poredjenju sa skoro 75 posto dečaka.

2.1.4 Zaštita životne sredine

Na kraju konflikta 1999. godine, Misija Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK) je započela formulisanje jedne stabilne razvojne politike. Ciljevi UNMIK-a su da se

uspostave mehanizmi pomoću kojih bi se svi problemi vezani za čovekovu okolinu uključili u redovan rad i projekte svih Administrativnih odeljenja. Odeljenje javnih usluga je pre svega odgovorno za ukupno upravljanje javnim uslugama na Kosovu, kao i za realizaciju smernica politike koje je formulisao Privremeni administrativni savet na polju javnih usluga.

Jedan od glavnih izvora zagađenja na Kosovu jeste industrijski sektor koji je doveo do povećanja zagađenosti vazduha, vode i tla, a i koje je još više pogoršano zastarelim tehnikama u proizvodnji. Stepenn degradacije i ugroženosti čovekove okoline je neproporcionalno veće nego što je to privredni razvoj koji je postignut. Situacija na sektoru čovekove okoline ugrožava dalji stabilan rast na ovoj teritoriji.

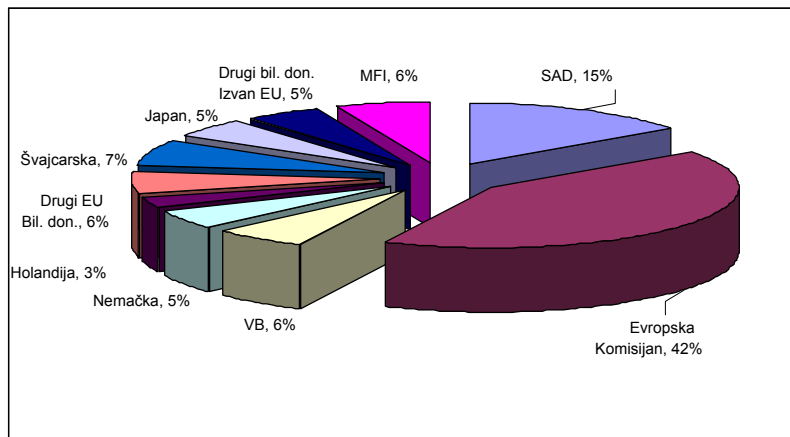
UNMIK je definisao tri prioriteta za čovekovu okolinu: (i) ponovno uspostavljanje Instituta za praćenje zagađenosti vazduha, vode, tla i hrane; (ii) povećanje svesti u javnosti u vezi sa čovekovom okolinom i (iii) ocenu proizvodnje uglja i sagorevanja na Kosovu i njihovog uticaja na čovekovu okolinu.

S obzirom na nizak nivo velike industrijske aktivnosti u ovom trenutku i na ograničenja za njegov značajan razvoj na kratak rok, Banka je uglavnom podržala osnivanje i rast sektora malih i srednjih preduzeća od kraja konflikta. "Due diligence" čovekove okoline je predstavljao ključnu komponentu u institucionalnom jačanju lokalnog finansijskog sektora. Takva izgradnja kapaciteta, praćenja monitoringom, će verovatno da se nastavi i u narednih nekoliko godina.

2.1.5 Pomoć donatora

Finansiranje od strane donatora igra ključnu ulogu u privredi Kosova. Donatori su ukupno isplatili preko USD 3.5 milijarde do kraja 2003. godine, kao podršku obnovi i oporavku. Direktne kontribucije budžetu i programu javnih ulaganja (isključujući troškove UNMIK) iznosili su preko USD 2.2. milijarde. Evropska Unija je daleko najveći pojedinačni donator. Ona je u 1990. godini obezbedila €378 miliona kao hitnu humanitarnu pomoć za žrtve kosovske krize i dodatni iznos od €127 miliona za programe obnove. Ova podrška je nastavljena u 2000. i u 2001. godini, kada je €360 miliona i €350 miliona bilo obezbedjeno. Glavni projekti obnove finansirani preko Evropske agencije za rekonstrukciju (EAR) uključivali su ponovno uspostavljanje energetske proizvodnje, sanaciju i obnovu puteva, ulaganje u čovekovu okolinu, izgradnju stanova i poljoprivredu. SAD su bile drugi najveći po redu donator, a iza njih su to bile Švajcarska i Velika Britanija (pogledati Sliku 2.1). Kada se radi o međunarodnim finansijskim institucijama, najveća sredstva su angažovale Svetska Banka u vidu bespovratnih sredstava (oko 3% od ukupno angažovanih sredstava) i Islamska Banka za razvoj (oko 2% od ukupno angažovanih sredstava).

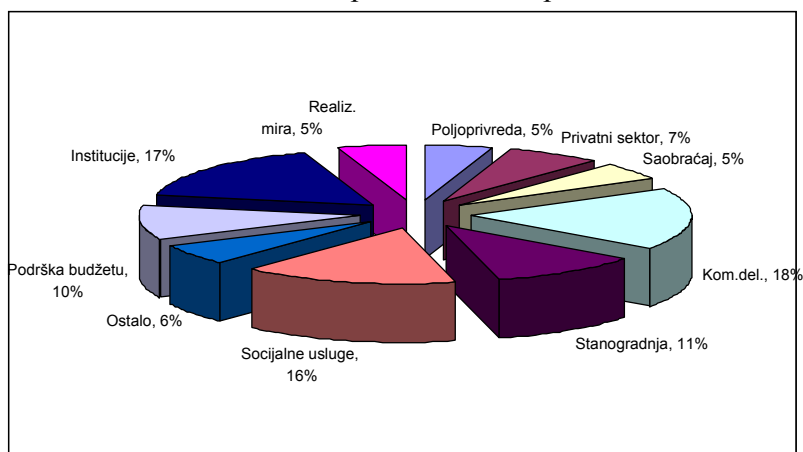
Slika 2.1: Angažmani donatora za Kosovo

Izvor: Prelazna strategija podrške za Kosovo, Svetska Banka, 2004

Najveći deo sredstava koja su donatori angažovali bio je usmeren na poboljšanje komunalnih službi, posebno električne energije i za jačanje institucija. Socijalne usluge (uključujući obrazovanje, zdravstvo i vodosnabdevanje), obnova stanova, poljoprivreda, saobraćaj i razvoj privatnog sektora su takodje bili ostala važna područja na kojima su donatori uložili napore na obnovi Kosova (pogledati Sliku 2.2).

Slika 2.2: Podrška donatora po sektorima u periodu 1999-2002

Izvor: Privremena strategija podrške za Kosovo, Svetska Banka, 2004

2.2 POMACI U TRANZICIJI I ODGOVOR PRIVREDE

2.2.1 Tranzicioni uspeh i tranzicioni izazovi

2.2.1.1 Privredni sektor

Jedan od glavnih tranzicionih izazova za privredni sektor jeste privatizacija društvenih preduzeća (SOE). UNMIK i PISG treba zajednički da rade da bi obezbedili da ponovo započet proces privatizacije dobro funkcioniše i da razlike u stavovima u vezi sa pristupom kosovske Trust agencije (KTA) za priznavanje prava svojine pre 1999. godine i operativnih procedura KTA ne budu uzrok daljih nepotrebnih odlaganja. Međutim, mora se obezbediti da društvena preduzeća ne dodju u privatne ruke pre nego što se prvo uvede odgovarajuća regulativa i pravni okvir za njihov rad.

Ostali izazovi uključuju: (i) poboljšanje u sprovođenju zakona, posebno u vezi sa privatnim ugovorima i zaloga datim kao obezbeđenje, (ii) smanjivanje nelojalne konkurencije koja dolazi od neformalne privrede; (iii) poboljšanje pristupa finansiranju za mala i mikro preduzeća; i (iv) obnova istrošene i porušene infrastrukture, uglavnom na sektoru električne energije, koja je od suštinskog značaja za vođenje konkurentnog poslovanja.

2.2.1.2 Finansijski sektor

Tranzicioni izazovi koji predstoje jesu sledeći: (i) uvesti snažniju privatnu konkurenciju na tržište, (ii) uvesti institucionalno jačanje lokalnih banaka, posebno uspostavljanje i realizacija odgovarajućih politika koje se odnose na rukovanje kreditima i kreditnim rizikom, sve veće zadovoljavanje lokalne tražnje za finansiranjem trgovine i potrošačkim kreditima, i (iii) jačanje regulatornog i nadzornog okruženja, uključujući uvođenje novih zakona o lizingu i drugim finansijskim instrumentima.

2.2.1.3 Infrastruktura

Najveći tranzicioni izazovi na sektoru infrastrukture jesu: (i) komercijalizacija, odnosno profesionalna podrška rukovodjenju za komunalna preduzeća, i (ii) učešće privatnog sektora. Komercijalizacija komunalnih kompanija na Kosovu postaje sve više kritična što se posebno vidi kada je u pitanju kompanija za proizvodnju električne energije, KEK. Od jeseni 2003. godine, KTA se sve više fokusira na poboljšanje rukovodjenja javnim preduzećima. Započela je inkorporacija prištinskog aerodroma nakon čega treba da usledi inkorporacija PTK (telekom operater). Novo rukovodstvo PTK je angažovano da obezbedi ekstenzivnija međunarodna stručna znanja na ključnim područjima (strategija, ulaganje, finansiranje, pravni aspekt). KTA je nedavno uz podršku finansiranja od strane EAR, ugovorio podršku jedne međunarodne komunalne kompanije (ESBI) za KEK koja treba da omogući elektro kompaniji da u znatnoj meri poboljša svoj rad (obezbedi snabdevanje električnom energijom, veoma veći stepen naplate utrošene energije) i da drži korak sa razvojem regionalnog tržišta električne energije u Jugoistočnoj Evropi. KTA se takodje kreće u pravcu rabijanja KEK-a na više preduzeća u 2005. godini. Poziv za iskazivanje interesa za dobijanje licence za drugog operatera mobilne telefonije raspisan je početkom 2004. godine i nekoliko renomiranih investitora se odazvalo pozivu. Međutim, ovaj proces je obustavljen u leto 2004. godine zbog navodnih nepravilnosti.

Pored toga, značajan pomak na ovom sektoru zavisi od dalje UNMIK-ove podrške i od rešavanja pitanja vezanih za status Kosova (npr. Davanje brojeva/pristupni kod administracije i upravljanje spektrom frekvencija, status Mobtel-a, srpskog operatera na teritoriji Kosova), kao i od regulatornog okruženja i od potencijalnih investitora.

3. STRATEŠKE ORIJENTACIJE

3.1 Prioriteti Banke za period obuhvaćen Strategijom

Banka će se starati da podržava napore UNMIK-a i PISG-a u pravcu napretka u programu reformi Kosova, posebno kroz učešće u grupi za ekonomsku strategiju i identifikaciju projekata (koja se sastoji od predstavnika UNIMK-a, PISG-a, međunarodnih finansijskih institucija i drugih donatora). Međutim, UNMIK će morati da prizna status EBRD na Kosovu ukoliko želi da se Banka u potpunosti angažuje.

U naredne dve godine sledeće aktivnosti i sektori će predstavljati glavne prioritete:

- Banka će nastaviti svoje “due diligence” kod **lokalnih privatnih banaka** da bi krenula sa Programom omogućavanja trgovine koji bi se mogao proširiti tako da obuhvati i kreditne linije, a po osnovu olakšice EU/EBRD za mala i srednja preduzeća u zemljama Zapadnog Balkana, a moguće i ulaganja u akcijski kapital.
- **TAM/BAS Program**, uz podršku Evropske agencije za rekonstrukciju je u fazi izrade. Ovaj Program će se odnositi na druge inicijative koje finansira EU, uključujući izgradnju institucija u Ministarstvu za trgovinu i industriju, kao i poslove KTA na prestrukturiranju aktive i pasive. Oko 15 preduzeća mogu biti potpomognuta komercijalnim i sektorskim aktivnostima. Podrška za manja preduzeća će biti povezana sa BAS Programom i sa aktivnošću EU i SAD, koju one finansiraju, a koja se odnosi na razvoj Regionalnih agencija za mala i srednja preduzeća, kao i konkurentnost.
- Na sektoru **infrastrukture** Banka će podržavati lokalne organe na formiranju regulatorne agencije za telekomunikacije, sprovesti moderne standarde i identifikovati rešenja za mogućnost međunarodnog povezivanja lokalnih telekomunikacionih mreža, uz saradnju sa relevantnim organima, uključujući UNMIK, i na pribavljanju rešenja kada se radi o svojinskim pravima /međunarodnim pitanjima direktne relevantnosti.
- Banka će se takodje angažovati na identifikaciji područja na sektoru **energetike** gde bi mogla da pruži tehničku pomoć koja bi na kraju vodila ulaganjima čim jasna strategija za bolju naplatu i uspostavljanje režima za naplatu troškova u okviru KEK bude uspostavljena.

- Banka će takodje nastaviti da prati sve pomake na sektoru privatizacije društvenih preduzeća (SOE) i ispitivati potencijalne projekte sa strateškim investitorima.

4. OSTALE MEDJUNARODNE FINANSIJSKE INSTITUCIJE I MULTILATERALNI DONATORI

Banka će se založiti u smislu postizanja predloženih operativnih ciljeva u tesnoj saradnji sa ostalim medjunarodnim finansijskim institucijama, Evropskom Unijom i bilateralnim donatorima da bi pojačala šanse za sprovođenje njene strategije.

Dodatak 1

Potpisane obaveze EBRD u smislu angažovanih sredstava u Srbiji i Crnoj Gori, 31. avgust 2004.

Naziv operacije	Javni/privatni sektor	Zajam/kapital	EBRD Finansiranje (Mil. evra)	Datum potpisivanja
Javni sektor				
<i>Energetika</i>				
EPS Hitna obnova sektora elektro-energije	Državni	Zajam	100	25 okt 01
EPS elektro-energija II	Državni	Zajam	60	21 okt 03
	Zbir		160	
<i>Opštinska infrastruktura</i>				
Program sanacije grejanja okruga Beograd	Državni	Zajam	20	27 juli 01
Program obnove infrastrukture beogradskih opština	Državni	Zajam	40	27 juli 01
Program obnove opštinske infrastrukture grada Kragujevca	Državni	Zajam	5	27 juni 02
Program obnove opštinske infrastrukture grada Niša	Državni	Zajam	6	27 juni 02
Program obnove opštinske infrastrukture grada Novog Sada	Državni	Zajam	5	27 juni 02
Saobraćaj				
ŽTP	Državni	Zajam	57	25 okt 01
Republika Srbija: Projekat obnove puteva Project	Državni	Zajam	76	31 juli 02
Aerodromi u Crnoj Gori: hita plan sanacije	Državni	Zajam	11	12 dec 03
	Zbir		220	
Privatni sektor				
<i>Industrija uopšte</i>				
Tigar Pirot	Privatni	Zajam	1.8	28 nov 01
Hemofarm A.D.	Privatni	Zajam	18	12 april 02
DIF-Progas	Privatni	Akc. kap.	0.4	25 juli 02
Predprivatizacioni zajam za Kombinat Aluminijuma Podgorica	Državni	Zajam	3	12 dec 03
Hemofarm A.D. Russia	Privatni	Zajam	22	29 april 04
Carmeuse	Privatni	Akc. kap.	2.2	26 avg 04
	Zbir		47.4	
<i>Agrobiznis</i>				
Marbo	Privatni	Zajam	7	1 april 03
Fresh&Co	Privatni	Akc. kap.	12.5	27 juni 03
SFIR (Fabrika Secera Te-To Senta A.D.)	Privatni	Zajam	9	25 juli 03

SFIR (Star Secer A.D.)	Privatni	Zajam	7	25 juli 03
Grand	Privatni	Zajam	2.8	6 nov 03
Srbija/EPH/2003/Program skladišnica	Privatni	Zajam	6	19 dec 03
Frikom	Privatni	Zajam	10.1	21 jan 04
Grupa Lura	Privatni	Zajam	8.5	7 maj 04
	Zbir		62.9	
<i>Imovina i turizam</i>				
ORCO Aparthotels	Privatni	Akc. kap.	1.9	7 mar 03
GTC House Beograd	Privatni	Zajam	5.1	12 sep 03
TUI avansna plaćanja	Privatni	Zajam	0.4	19 dec 03
	Zbir		7.4	
<i>Telekomunikacije</i>				
SBB	Privatni	Zajam/ Akc.kap.	10.2 1	7 juni 04
	Subtotal		11.2	
<i>Kosovo</i>				
KREF: Alplast	Privatni	Akc.kap	0.3	5 jan 01
KREF: Elsa	Privatni	Akc.kap.	0.3	9 april 01
KREF: Rezonanca	Privatni	Akc.kap.	0.3	30 juli 01
KREF: Guri i Kuq	Privatni	Akc.kap.	0.1	12 nov 01
KREF: Medita NTP	Privatni	Akc.kap.	0.3	6 feb 02
KREF: Fetoshi	Privatni	Akc.kap.	0.3	1 mar 02
	Subtotal		1.6	
<i>Finansijske institucije</i>				
Black Sea Fund	Privatni	Akc.kap.	2	26 avg 98
US/EBRD SME – ProCredit Bank (ranije MFB Serbia)	Privatni	Zajam/ Akc.kap	6.2 3.3	29 mar 01
Regionalni TFP: Raiffaisenbank a.d.	Privatni	Zajam	1.2	27 nov 01
Regionalni TFP: Eksimbanka a.d.	Privatni	Zajam	2.8	7 dec 01
Regionalni TFP: Euromarket Banka	Privatni	Zajam	0.5	7 jan 02
Raiffeisen Bank Yugoslavia	Privatni	Zajam	12.5	16 jan 02
Eksimbanka – ulaganje u akcijski kapital	Privatni	Akc.kap.	1.3	28 feb 02
Black Sea Fund - Povećanje kapitala	Private	Akc.kap.	2.1	31 maj 02
Euromarket Banka	Privatni	Zajam	1	19 dec 02
Euromarket Banka Equity (povećanje kapitala)	Privatni	Akc.kap.	1.4	19 dec 02
VB Serbia Equity	Privatni	Akc.kap.	2.5	9 sep 03
Eksimbanka – povećanje kapitala	Privatni	Akc.kap.	0.7	30 okt 03
US/EBRD SME – ProCredit Bank (ranije MFB Serbia)	Privatni	Zajam	5.9	10 dec 03
Societe Generale Yugoslav Bank sub.dug	Privatni	Zajam	8.5	19 dec 03
Eksimbanka – olakšica za dug koji u slučaju stečaja mora biti prvi otplaćen	Privatni	Zajam	3	17 dec 03
US/EBRD SME – Opportunity Bank	Privatni	Zajam	2.7	19 dec 03
US/EBRD SME – Alter Modus	Privatni	Zajam	0.9	17 mar 04
Advent Central & Eastern Europe Successor	Privatni	Akc.kap.	5	25 juni 04

Fund				
Raiffeisen Bank – hipotekarni zajam	Privatni	Zajam	10	4 avg 04
	Zbir		73.5	
Kosovo				
ProCredit Bank Kosovo (ranije MEB)	Privatni	Akc.kap.	1.3	17 okt 01
	Zbir		1.3	
	UKUPNO		585	

Dodatak 2

EBRD-ova sredstva po osnovu TC i zvanično ko-finansiranje

TC sredstva i donatori

Ukupna angažovana sredstva do decembra 2003. godine

DONATOR	€angažovano
SAD	4,493,891
Italija	3,386,032
Kanada	2,200,000
Evropska agencija za rekonstrukciju (EAR)	1,200,000
Ujedinjeno Kraljevstvo	829,800
Francuska	799,896
Holandija	638,814
Švajcarska	463,187
Austrija	341,550
Irska	260,764
Nemačka	180,961
Švedska	164,401
Specijalni fond za region Balkana (BRSF)	151,568
Luksemburg	149,658
Norveška	132,380
Danska	130,600
Španija	19,981

UKUPNO: 15.9 miliona

Zvanično ko-finansiranje i donatori

Potpisani projekti do decembra 2003. godine

DONATOR	€angažovano
Evropska Investiciona Banka	185,900,000
Nemačka	40,049,728
Poljska	15,000,000
Švajcarska	12,900,000
Japan	12,000,000
Evropska Unija	8,700,000
IFC	7,928,912
Holandija	2,919,728
Švedska	2,112,000
Tajvan	700,000
Italija	500,000
SAD	400,000

UKUPNO: 289.1 miliona

Dodatak 3

Politička ocena

Srbija i Crna Gora je ustavna demokratska republika formirana Ustavnom poveljom koja je ispregovarana uz posredovanje EU u martu 2002. godine (Beogradski sporazum). Nova zajednička država koja je počela da funkcioniše zvanično 4. februara 2003. godine sastoji se od Republike Srbije i Republike Crne Gore. Ona je zamenila Saveznu Republiku Jugoslaviju (SRJ) koja je stvorena 1992. godine posle raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), federacije šest republika (Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Makedonija, Crna Gora, Srbija i Slovenija) i dve autonomne pokrajine (Kosovo i Vojvodina). Državna zajednica Srbija i Crna Gora ima jednodomnu Saveznu skupštinu sa 126 sedišta, od kojih je 91 sedište dodeljeno Srbiji, a 35 Crnoj Gori. Članove Skupštine biraju parlamenti dve republike na period od dve godine. Direktni izbori za Skupštinu su planirani za februar 2005. godine. Predsednik nove zajedničke države, Svetozar Marović iz Crne Gore, izabran je 7. marta 2003. godine sa mandatom od četiri godine. On predsedava šestočlanim Savetom ministara koji za svoj rad odgovara Skupštini. Državna zajednica je odgovorna za spoljnu politiku, oružane snage, ljudska i manjinska prava i za ekonomske i trgovinske odnose sa inostranstvom. Glavne funkcije zajedničke države su u rukama koalicije na čijem su čelu Demokratska stranka Srbije (DSS) i Demokratska partija socijalista (DPS) iz Crne Gore. Prema Beogradskom sporazumu iz 2002. godine, referendum se može održati i u Srbiji i u Crnoj Gori u roku od tri godine da bi se utvrdilo da li da se nastavi postojanje zajedničke države ili da se ona raspusti.

Ako bi bila raspuštena, pokrajina Kosovo, koja je trenutno medjunarodni protektorat, mada je formalno deo Srbije i Crne Gore, vraća se Srbiji. U junu 1999. godine, posle završetka NATO bombardovanja SRJ i nakon što je SRJ prihvatila mirovni plan i povlačenje jugoslovenskih snaga bezbednosti sa Kosova, UN su ovlastile, po osnovu Rezolucije 1244 Saveta bezbednosti, osnivanje Privremene administrativne misije UN-a na Kosovu (UNMIK) i rasporedjivanje kosovskih snaga koje predvodi NATO (KFOR). Kosovske političke institucije imaju ograničenu autonomiju. Rezolucija 1244 Saveta bezbednosti UN zadržala je formalni jugoslovenski suverenitet u očekivanju konačne odluke o statusu ove pokrajine. Većina etničkih Albanaca iz ove pokrajine, koje je proterao Miloševićev režim 1999. godine (ili koji su pobjegli od njega) se vratila. Za razliku od njih, veoma mali broj Srba, Roma i nekih drugih manjina koje su bile napustile Kosovo pre ili za vreme povlačenja jugoslovenskih snaga 1999. godine se vratio. Srbi koji sada žive na Kosovu žele da vide ponovno uspostavljene veze ove pokrajine sa Srbijom iz perioda pre 1999. godine, dok većina albanskog stanovništva želi nezavisnost. Status ove pokrajine treba da bude predmet zvaničnog sagledavanja UN u 2005. godini.

Srbija ima parlament sa 250 poslanika. Predsednik Vlade Vojislav Koštunica, lider DSS, preuzeo je funkciju predsednika vlade u martu 2004. godine, posle parlamentarnih izbora u decembru 2003. godine. Njegova manjinska koalicija takodje obuhvata i G17-Plus i savez Srpski pokret obnove – Nova Srbija (SPO-NS). DSS drži glavna politička i

bezbednosna mesta, dok je G17-Plus zadužena za ekonomsku politiku. U početku je Vlada zavisila, kada se radi o parlamentarnoj većini, od Socijalističke partije Srbije (SPS), čiji je vodja bivši predsednik Slobodan Milošević. Srpska radikalna strana (SRS) je najveća stranka u parlamentu. Njen predsednik Vojislav Šešelj u ovom trenutku čeka na sudjenje u Mejdunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju (ICTY). SRS je u opoziciji, međutim, povremeno pruža podršku vladi. Demokratska strana (DS) bivšeg premijera Zorana Djindjića na koga je izvršen atentat u martu 2003. godine, takodje je u opoziciji. Na decembarskim izborima 2003. godine ova stranka je bila na trećem mestu – posle Šešeljevih radikala i Koštuničine DSS. Pravilo da najmanje 50% plus jedan glasač mora da izadje na izbore da bi oni bili validni, koje je bilo odgovorno za nedavna tri propala predsednička izbora, ukinito je u kampanji za predsedničke izbore 13. juna. Ovo mesto je, inače uglavnom ceremonijalno, ali i uticajno, bilo upražnjeno od decembra 2002. godine. Ishod druge runde bio je pobeda kandidata DS, Borisa Tadića, 27. juna. G. Tadić je obećao da će DS pružati podršku vladi u parlamentu pod uslovom da se vlada pridržava programa reformi.

Crna Gora je demokratska republika sa pravnim sistemom zasnovanim na Ustavu Crne Gore iz 1992. godine. Ona ima jednodomni parlament sa 75 poslanika. Na čelu vlade je predsednik Milo Djukanović, koji je jedan broj godina imao funkciju predsednika republike. Posle parlamentarnih izbora u oktobru 2002. godine Djukanović je u januaru 2003. godine formirao koalicionu vladu koja obuhvata Demokratsku partiju socijalista (DPS) i Socijaldemokratsku partiju (SDP). Filip Vujanović, bivši predsednik parlamenta Crne Gore, izabran je za predsednika u direktnim izborima u maju 2003. godine. Prethodni direktni predsednički izbori iz decembra 2002. godine i februara 2003. godine bili su proglašeni nevalidnim zbog niskog odziva glasača.

Medjunarodni odnosi

Pad režima predsednika Slobodana Miloševića u oktobru 2001. godine obeležio je početak novog poglavlja u odnosima Srbije i Crne Gore sa najbližim susedima – ne najmanje sa Bosnom i Hercegovinom, Hrvatskom i Albanijom. Posete na visokom nivou su razmenjene sa Albanijom, Bosnom i Hercegovinom, Bugarskom, Hrvatskom, Bivšom Jugoslovenskom Republikom Makedonijom i Rumunijom. Sporazum kojim se finalizira granica između Srbije i BJR Makedonije potpisan je početkom 2001. godine. Sada postoje ugovori o slobodnoj trgovini sa svim napred pomenutim regionalnim susedima (sporazum sa Hrvatskom je stupio na snagu 1. jula 2004. godine). Vize između Srbije i Crne Gore i Hrvatske obustavljene su tokom 2003. godine i taj će režim ostati i dalje, bar do kraja 2004. godine. Politički i trgovinski odnosi sa Slovenijom se takodje razvijaju na zadovoljavajući način, dok su oni sa Rumunijom bliski. Politički i ekonomski odnosi sa Rusijom su počeli da se brzo razvijaju pod vladom Koštunice. Medjunarodne ekonomske i finansijske sankcije koje je Zapad uveo za vreme Miloševićeve ere su ukinute u vreme pada Miloševića, a vrata za pristup medjunarodnim finansijskim institucijama su bila otvorena za Srbiju i Crnu Goru.

U septembru 2003. godine Evropska komisija u Brislu se složila da razmatra Studiju o izvodljivosti, ključni dokument pre započinjanja pregovora o Sporazumu o stabilizaciji i pristupu (SAA) sa EU. Međutim, zemlji još uvek nije dato zeleno svetlo za Studiju o izvodljivosti. Na kraju sastanka ministara inostranih poslova EU od 18. maja 2004. godine, pomenuti su spor pomak u realizaciji Ustavne povelje iz 2002. godine, kao i Akcioni plan za ekonomsku harmonizaciju između Srbije i Crne Gore koju zahteva EU. Takođe je pomenuta neadekvatna saradnja sa Međunarodnim krivičnim sudom za ratne zločine u Hagu. Međutim, u oktobru 2004. godine, ministri inostranih poslova EU su usvojili pristup “dvostrukog koloseka” za pregovore sa Srbijom i Crnom Gorom o studiji o izvodljivosti.

U junu 2003. godine Srbija i Crna Gora su formalno podnele zahtev za članstvo u Programu Partnerstva za mir (PfP) NATO-a, kao prvi korak u pravcu punopravnog članstva u ovom Savezu. Uslovi koje postavlja NATO jesu napredak na sektoru modernizacije oružanih snaga Srbije i Crne Gore i puna saradnja sa Tribunalom u Hagu. Konkretnije, hapšenje i izručenje generala Ratka Mladića, bivšeg komandanta srpskih snaga u Bosni, i dalje je preduslov za dalje korake u tom pravcu. Ukoliko ne dodje do poboljšanja saradnje sa Hagom to pretil nekim sektorima američke finansijske pomoći za Srbiju i Crnu Goru i predstavlja rizik da se izgubi podrška SAD u institucijama kao što je MMF. Zahtevi vezani za Hag koje postavlja Zapad nailaze na znatan javni otpor u Srbiji, što se u sve većoj meri ogleda i u zvaničnoj politici vlade. Ovo, zauzvrat, pretil da uspori neke aspekte privredne i finansijske saradnje sa Zapadom.

Investiciona klima

Reforma sudstva i borba protiv organizovanog kriminala su bili zacrtani prioriteti vlada Zorana Djindjića i Zorana Živkovića (koji je nasledio Djindjića na mestu predsednika Vlade posle atentata na Djindjića u martu 2003. godine) u periodu posle Miloševića. To je takođe i zacrtani cilj vlade Vojislava Koštunice koji je postao premijer u martu 2004. godine. Međutim, treba reći da je veliki deo reformskog zamaha koji je stvoren obaranjem Miloševićevog režima u oktobru 2000. godine do sada izgubljen u Srbiji – mada ne i u Crnoj Gori. Međutim, u obe republike, i dalje nema širokog poverenja javnosti u pravni sistem, koji je nasledje strukturnih slabosti sistema koji datira iz socijalističkog perioda, ali i koji je rezultat zloupotreba za vreme ere Miloševića. Ironično zvuči činjenica da je hitno potrebna sudska reforma možda u određenoj meri bila oštećena merama preduzetim u ime odbrane vladavine prava za vreme vanrednog stanja koje je proglašeno neposredno posle ubistva premijera Djindjića u martu 2003. godine.

Kao deo operacije pod nazivom “Sablja”, policija je ispitala 10,111 ljudi i zadržala u pritvoru 2,599 lica. Krivične prijave su podnesene protiv 3,500 lica za koja se sumnjalo da su počinila oko 5,900 krivičnih dela. Do kraja avgusta 2003. godine, optužnice su podnesene protiv 45 pojedinaca. Vanredno stanje je omogućilo istragu pojedinačnih slučajeva neadekvatnog ponašanja ili korupcije sudija i tužilaca, ali je takođe dovelo i do širih, strukturnijih mera (uključujući zakonodavne i personalne promene) koje su bile zasnovane na neregularnim procedurama. Dodatne mere koje su usledile posle

proglašenja vanrednog stanja omogućile su suspenziju predsednika sudova i tužilaca, čime su se izbegle uobičajene pravne procedure. Imenovane su zamene, a njihov mandat je kasnije potvrđen kao stalan. U martu 2003. godine srpski parlament je penzionisao 35 sudija (uključujući jednog iz Vrhovnog suda), međutim, on je to učinio bez potrebnog uključivanja Vrhovnog suda koje je po zakonu obavezno. Zakonodavne promene su takođe izvršene za vreme vanrednog stanja, ali su ostale na snazi i posle ukidanja ovog stanja 22. aprila 2003. godine. Status tužilaca je promenjen, a uloga vlade je povećana kada se radi o njihovom imenovanju. Samostalnost predsednika sudova je minirana kroz formiranje administrativnog tela – Saveta za sudsku administraciju – u čiju je nadležnost stavljeno njihovo imenovanje i razrešenje. Sadašnja Koštuničina administracija tvrdi da najveći deo onoga što je urađeno u vanrednom stanju od strane vlade na čijem je čelu u tom trenutku bila Demokratska partija bilo politički motivisano i ona je sada u fazi sprovođenja opšte revizije.

Međutim, uprkos svim manjkavostima, vanredno stanje iz 2003. godine je otkrilo ukorenjenost organizovanog kriminala i vezu između organizovanog kriminala i ratnih zločina, s time da su oba ova aspekta nasledje prošlosti. Nakon što su prodrli u zvanične strukture bivšeg režima Miloševića, oni i dalje opterećuju nove vlasti posle Miloševića. Napredak na uspostavljanju opsežnih i harmonizovanih pravnih i institucionalnih mehanizama za borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala je bio ograničen prema onome što se kaže u radnom materijalu Evropske komisije o Srbiji i Crnoj Gori koji je objavljen početkom 2004. godine. Ovaj Komisijin materijal započinje konstatacijom da je korupcija i dalje područje od velike brige i za Srbiju i za Crnu Goru. U materijalu se pozdravlja usvajanje Zakona o borbi protiv organizovanog kriminala u julu 2002. godine, Zakona o finansiranju političkih stranaka u Srbiji u julu 2003. godine i Zakona protiv pranja novca u Crnoj Gori u septembru 2003. godine, kao pomak u zakonodavnom smislu. Prema ovom radnom materijalu, isto se odnosi i na usvajanje Zakona o javnim nabavkama u Srbiji u julu 2002. godine. Međutim, ti zakoni treba da budu u punoj meri sprovedeni. Ostale ključne mere protiv korupcije, kao što su kodeksi ponašanja za državne činovnike i zakoni o sprečavanju sukoba interesa tek treba da budu usvojeni u obe republike. Ovaj pravni vakuum objašnjava nereagovanje na neke ozbiljne tvrdnje, uključujući i čelne funkcionere vlade i ministre. Opsežne strategije protiv korupcije još uvek ne postoje, prema mišljenju Radnog papira EU, dok postojećim institucijama na polju borbe protiv korupcije nedostaje politička podrška, a ponekada su i opstruirane – čak i od same vlade.

Prema izveštaju Stejt Dipartmenta SAD o ljudskim pravima u Srbiji i Crnoj Gori koji je objavljen u februaru 2004. godine, zemlja služi kao tranzit i u manjoj meri kao zemlja porekla i kao destinacija kada se radi o trgovini ženama i devojkama za svrhe seksualne eksploatacije. Srbija je prevashodno tranzitna zemlja za međunarodnu trgovinu ženama koje odlaze na Kosovo, Bosnu i Hercegovinu i Zapadnu Evropu. Glavne zemlje izvori trgovine ljudima su Moldavija, Rumunija, Ukrajina, Rusija i Bugarska. Tradicionalno govoreći, Srbija nije bila neka glavna zemlja za žene koje su bile predmet trgovine, međutim, loši ekonomski uslovi su povećali slabost žena iz Srbije u odnosu na trgovce ženama, posebno kada se radi o Romkinjama. Trgovina decom koja se koriste za prošnjju i kradju jeste problem medju Romima. Nije bilo nikakvih izveštaja da vladini zvaničnici

opraštaju trgovinu ljudima u Srbiji ili da učestvuju u njoj, međutim, trgovina u Srbiji nije mogla da se dogodi bez učešća bar nekih zvaničnika iz policije, graničnih čuvara i funkcionera nižeg ranga. U 2002. godini, 12 policijskih pripadnika koji su obezbeđivali mesta gde se trgovalo ženama bili su uhapšeni za vreme racija. Krivične prijave su podnesene protiv jednog pripadnika policije, a ostali su novčano kažnjeni, suspendovani ili otpušteni. Od raspada SRJ, mesto Koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima je spušteno sa saveznog na republički nivo. Koordinator predvodi jedan multidisciplinarni tim za borbu protiv trgovine u kome su članovi mnogi ministri iz srpske vlade, OEBS i dve lokalne nevladine organizacije.

Prema Indeksu transparentnost međunarodnog sagledavanja korupcije (koji je objavljen u oktobru 2004. godine), koji se bavi sagledavanjem korupcije u javnom sektoru od strane poslovnih ljudi, analitičara i akademika, Srbija i Crna Gora (bez Kosova) je bila na 97. mestu od 146 zemalja u 2004. godini. Srbija i Crna Gora deli ovo mesto sa BJR Makedonijom i sa još nekoliko drugih zemalja. Samo je Albanija među zemljama Jugoistočne Evrope niže rangirana.

Dodatak 4

Pravna tranzicija

KOMPARATIVNA OCENA TRGOVAČKOG PRAVA SRBIJE I CRNE GORE

EBRD je izradila i redovno ažurira seriju ocena pravne tranzicije u zemljama u kojima radi, sa fokusom na odabrana područja koja su relevantna za investicione aktivnosti: tržišta kapitala, zakon o preduzećima i upravljanje korporacijama, koncesije, nesolventnost, obezbedjene transakcije i telekomunikacije. Postojeći instrumenti ocenjuju i kvalitet zakona “na papiru” (takodje pod nazivom “ekstenzivnost”) i stvarno sprovođenje zakona (takodje pod nazivom “efektivnost”). Svi raspoloživi rezultati ovih ocena mogu se naći na web sajtu www.ebrd.com/law. Ovaj aneks daje rezime rezultata kada se radi o Srbiji i Crnoj Gori, uz kritičke komentare Bančinih pravnih eksperata koji su izvršili procene. Tamo gde je to moguće, ocena se daje posebno za Srbiju, Crnu Goru i Kosovo.

Tržišta kapitala

Glavni zakonski propis koji reguliše tržište hartija od vrednosti **Srbije i Crne Gore** jeste Zakon o tržištu hartija od vrednosti i drugih finansijskih instrumenata (Službeni list SRJ Br. 65/2002, Službeni glasnik RS 57/03) (“Zakon o hartijama od vrednosti”), koji je stupio na snagu 1. oktobra 2003. godine. Ovaj zakon je zamenio prethodni Zakon o hartijama od vrednosti iz 1995. godine ("Službeni list SRJ", br. 26/95 i 59/98) i Zakon o berzama, radu berzi i berzanskim posrednicima iz 1994. godine ("Službeni list SRJ", br. 90/94). Zakon o hartijama od vrednosti reguliše uslove za javnu ponudu, raspodelu i trgovanje hartijama od vrednosti, kao i prava i obaveze i pravni status pravnih lica i pojedinaca ovlašćenih za rad sa hartijama. Pored toga, Zakon o hartijama od vrednosti takodje predviđa regulisanje i organizovanje određenih finansijskih posrednika (uključujući berze i centralni registar), kao i regulatorna i nadzorna tela na finansijskim tržištima.

Osnovana 1894. godine, Beogradska berza (“BSE”) je zatvorena početkom 1950-tih godina i ponovo otvorena 1990. godine. BSE je formirana kao akcionarsko društvo i ima dozvolu za rad od Komisije za hartije od vrednosti i berzu. BSE je odgovorna za donošenje pravila o listingu, trgovini, kliringu i saldiranju kojima se reguliše njen rad, kao i za disciplinska pravila kojima se reguliše ponašanje njenih članova.

Da bi regulisala finansijski sektor **Kosova** Privremena administrativna misija UN na Kosovu (“UNMIK”) donela je Uredbu (br. 1999/20) "o organu za bankarstvo i plaćanja Kosova" u novembru 1999. godine, koja je kasnije izmenjena (i u osnovi zamenjena) Uredbom Br. 2001/24 iz oktobra 2001. godine. U skladu sa Uredbom Br. 2001/24, Organ za bankarstvo i plaćanje Kosova ("BPK") je formiran kao pravno lice sa autonomijom u radu i administrativnom autonomijom. Ciljevi BPK jesu da jača (1) efikasan i siguran sistem za domaća plaćanja i (2) likvidnost, solventnost i efikasno funkcionisanje

stabilnog finansijskog sistema zasnovanog na tržištu, uključujući regulisanje rada banaka, osiguravajućih društava i drugih finansijskih institucija. Da bi se postigli ovi ciljevi, BPK-u su data posebna ovlaštenja da, između ostalog, izdaje dozvole za rad, vrši nadzor i reguliše finansijske institucije koje posluju na Kosovu.

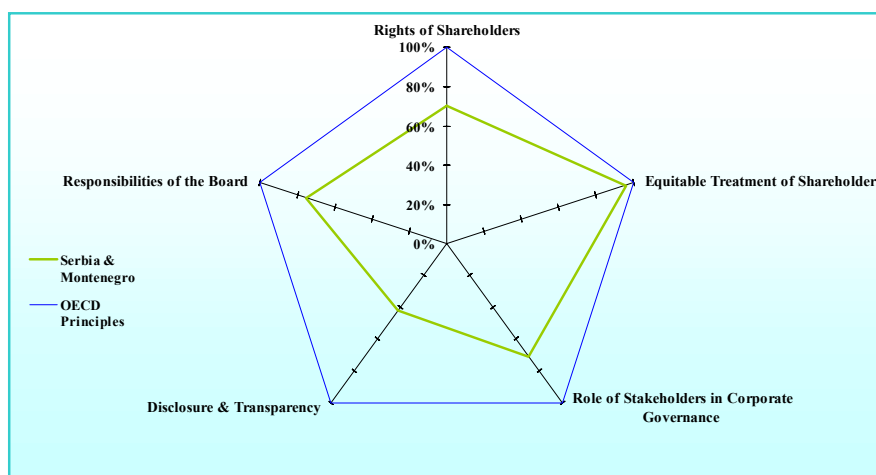
Zakon o preduzećima i upravljanje korporacijama

Zakon o preduzećima, koji se u ovom trenutku uglavnom primenjuje u **Srbiji**, donesen je 1996. godine, sa kasnijim izmenama iz 1997, 1998, 1999, 2001 i 2002. Prema ovom zakonu, moguće je formirati šest različitih vrsta institucija, naime, društvo sa neograničenom odgovornošću, komanditno društvo, društvo sa ograničenom odgovornošću, akcionarsko društvo, državna preduzeća i javna preduzeća.

U **Crnoj Gori** je ranija verzija saveznog Zakona o preduzećima koji je donesen 1996. godine još uvek na snazi. Po Zakonu o preduzećima, četiri vrste asocijacija se dozvoljavaju: društvo sa neograničenom odgovornošću, komanditno društvo, društvo sa ograničenom odgovornošću i akcionarsko društvo.

Prema rezultatima Projekta EBRD o Sektorskoj proceni upravljanja korporacijama iz 2003. godine, **Srbija i Crna Gora** jeste zemlja čiji su postojeći zakoni koji se odnose na upravljanje korporacijama (tj. “zakon na papiru”, a ne o tome kako se relevantni zakon sprovodi), kada se uporede sa OECD-ovim *Principima za upravljanje korporacijama* rangirani među zemljama sa “srednjim poštovanjem propisa”. Prioriteti generalne reforme za zemlje u ovoj kategoriji jesu da se poboljša efektivna realizacija i sprovođenje postojećih zakonskih propisa uz istovremenu dalju reformu njihovih postojećih zakona. Gornja procena je posebno bacila svetlost na potrebu jačanja mehanizama za obelodanjivanje i transparentnost u tekućim zakonskim propisima (pogledati donji grafikon).

Kvalitet zakona o upravljanju korporacijama – Srbija i Crna Gora (2003)

Napomena: Vrh svake ose predstavlja idealan rezultat, tj. odgovara OECD-ovim Principima za upravljanje korporacijama. Što je puniji ‘web’, to su bliži zakoni o upravljanju korporacijama zemlje ovim principima.

Izvor: EBRD-ova Pravna ocena upravljanja korporacijama, 2003

Treba napomenuti da u poredjenju sa rezultatima ocene iz 2002. godine, Srbija i Crna Gora su zabeležile bolji rejting u 2003. godini. To je rezultat donošenja novog Zakona o računovodstvu i reviziji i novog prethodno pomenutog Zakona o hartijama od vrednosti. Medjutim, iako je Zakon o hartijama od vrednosti uveo promene koje su pomogle da ojača pravni okvir zemlje koji reguliše određena pitanja upravljanja korporacijama, sprovođenje ovog zakona u praksi je i dalje, po svemu sudeći, problematično. Jedan razlog jeste da određeni broj odredbi ovog novog zakona nije konzistentan sa zahtevima koji se postavljaju u postojećem Zakonu o kompanijama. Samim tim, za Vladu Republike Srbije se kaže da je formirala grupu pravnih eksperata koja treba da izradi nacrt novog zakona o kompanijama, koji će, prema očekivanjima, biti usvojen 2004. godine.

Glavni zakonski propis koji služi kao zakon o kompanijama na **Kosovu** jeste Uredba (br. 2001/6) "o poslovnim organizacijama" koju je doneo UNMIK u februaru 2001. godine, a koja je dopunjena Administrativnim uputstvom, br. 2002/22 iz oktobra 2002. godine, u vezi formiranja kosovskog Registra poslovnih organizacija i trgovačkih naziva. Prema Uredbi 2001/6, poslovna organizacija na Kosovu može biti formirana u obliku personalnog poslovnog preduzeća, društva sa neograničenom odgovornošću, komanditnog društva, akcionarskog društva ili društva sa ograničenom odgovornošću.

Koncesije

I Srbija i Crna Gora su nedavno usvojile nove zakone o koncesiji u pokušaju da reše manjkavosti prethodnih verzija koje datiraju iz 1990-tih godina. Medjutim, ti pokušaji još uvek nisu u potpunosti uspešni i preporučuje se dalja reforma. Ove dve republike imaju posebne zakone objavljene u Službenom glasniku Srbije, br. 55/2003 i u Službenom glasniku Crne Gore, br. 30/2002.

Srpski Zakon o koncesijama predvidja dosta opsežan okvir za razvoj koncesija u Srbiji. On jasno definiše sektore, aktivnosti i subjekte koji bi se mogli razviti putem koncesija, kao i proces selekcije. Ipak, projekat EBRD o oceni Zakona o koncesijama iz 2004. godine, koji uključuje i analizu o pravnim sistemima Srbije i Crne Gore među 27 zemalja u kojima EBRD posluje, otkrio je nekoliko područja u kojima ne postoje dobri standardi u odnosu na koje su se režimi oslanjali kao na reperne tačke i koji treba da budu poboljšani. Konkretno, ti sistemi pate od sledećih nedostataka: (i) zakon jasno ne definiše svoje granice i koordinaciju sa sektorskim zakonskim propisima i sa odredbama Zakona o opštinskim aktivnostima; (ii) pomanjkanje koordinacije sa Zakonom o javnim nabavkama; (iii) mogućnost postupka predkvalifikacije treba da bude posebno obezbeđen. Čini se da je zakon koncipiran za velike projekte kao što su infrastrukturni projekti (postupak dodele posla je u velikoj meri centralizovan), za razliku od koncesija koje su manje po obimu i na nivou opština.

Crnogorski Zakon o učešću privatnog sektora u obavljanju javnih usluga uređuje koncesije, BOT aranžmane, ugovore o rukovodjenju i lizingu gde se koncesije izgleda jedino primenjuju na prirodne resurse. Zakon predvidja poseban režim za svaki od ovih aranžmana (kada se radi o upravljanju i o određenim ugovorima o lizingu poziva se na pravila o javnim nabavkama). Čini se da je zakon kombinacija različitih zakonskih

odredbi (posebno poglavlje koje reguliše koncesije daje utisak da je inspirisano srpskim Zakonom o koncesijama) i nedostaje mu jasnoća; određene odredbe se ponavljaju, ostale su međusobno sukobljene, a predviđeno je i učešće jednog broja javnih organa. Rezultat gore pomenute ocene EBRD o Zakonu o koncesiji iz 2004. godine otkriva, između ostalih nedostataka, da zakon ne predstavlja koherentan zakonski propis koji reguliše učešće privatnog sektora, čini se da je težak za sprovođenje u praksi i zbog toga bi bilo dobro da bude ponovo urađen, mada su mnoga pitanja njime obuhvaćena.

Ne postoji poseban zakon o koncesijama na **Kosovu**. Prema uredbi UNMIK-a 1999/24, kosovska Trust Agencija (KTA) je ovlašćena za davanje koncesija ili lizinga u odnosu na preduzeća, sve dotle dok su ove koncesije pogodne “za očuvanje ili jačanje vrednosti, održivosti ili upravljanja dotičnim preduzećem”. Čini se da u praksi do sada nije odobrena ni jedna koncesija. Zakon o koncesijama Srbije iz 2003. godine se ne primenjuje na Kosovu, tako da bi primenjivi okvir verovatno bio zasnovan na starom jugoslovenskom zakonu. Nedavno odobren paket Zakona o energetici uvodi sistem dozvola na sektor energetike.

- ***Nesolventnost***

Prema Ustavnoj povelji Državne zajednice Srbija i Crna Gora, svaka republika ima zakonodavnu nadležnost na sektoru stečaja.

Nesolventnost (stečaj) u **Srbiji** je još uvek uređeno *Zakonom o obaveznoj nagodbi sa poveriocima, stečaju i likvidaciji* (“srpski Zakon o stečaju”) iz 1989. godine, sa izmenama iz 1993 i 1996. godine. Mada je novi nacrt Zakona o stečaju za Srbiju urađen, izgleda da je on zaustavljen u zakonodavnom procesu (u vreme pisanja ovog aneksa). Srpski Zakon o stečaju čini se da je dosta fleksibilan u smislu što predviđa tri različite vrste procesa: obaveznu nagodbu (reorganizacija koju inicira ili dužnik ili neka treća strana), stečaj (zatvaranje koje inicira treća strana) i likvidaciju (zatvaranje koje inicira dužnik). Zakon na papiru čini se da favorizuje reorganizaciju (jer nagodba može da se inicira, ako se pokaže mogućom, čak i posle započinjanja stečajnog postupka), ali ne o trošku poverilaca, jer plan o nagodbi zahteva odobrenje poverilaca koji predstavljaju više od 50% neotplaćenog duga.

Tamo gde srpski Zakon o stečaju pokazuje određena ograničenja jeste u podmakloj fazi. Inostrani stečajni postupak u odnosu na korporacije registrovane u Srbiji se ne priznaje. Zaostale neisplaćene plate koje se duguju zaposlenima do maksimalnog iznosa koji može da propiše vlada u bilo kom trenutku imaju prioritet nad neobezbedjenim poveriocima. Pored toga, ne postoji nikakav mehanizam u zakonu koji obezbedjuje sredstva koja bi se avansirala dužnika prioriteto nakon prijave stečaja. S obzirom na ovo ograničenje, teško je sagledati kako bi jedna potpuno zaštićena kompanija mogla, praktično govoreći, da okonča prestrukturiranje jer bi ona verovatno bila suočena sa neverovatnim teškoćama u vezi sa pribavljanjem obrtnog kapitala za finansiranje svog prestrukturiranja. Neki od ovih problema bi se rešili nacrtom novog zakona koji je napred pomenut. Konkretno, na adekvatan način se rešava pitanje prioriteta finansiranja posle

prijave stečaja u tekućem nacrtu zakona, dok je pitanje priznavanja inostranog stečajnog postupka i dalje netaknuto.

Nesolventnost u **Crnoj Gori** je uređjena Zakonom o nesolventnosti poslovnih organizacija (crnogorski Zakon o stečaju) koji je stupio na snagu 2. jula 2002. godine i zamenuo jugoslovenski (sada srpski) Zakon o stečaju o kome je napred bilo reči. Kao i u Srbiji, crnogorski Zakon o stečaju predviđa likvidaciju ili reorganizaciju koju samo preduzeće inicira ili koje inicira poverilac, a koju administrira stečajni upravnik. Međutim, crnogorski Zakon o stečaju takodje predviđa da nakon što sud odobri plan za urednu sopstvenu likvidaciju, dužnik može i sam da se likvidira. Pod pretpostavkom da u praksi planove za urednu sopstvenu likvidaciju sud pažljivo razmotri, ovo je izvanredan način da se troškovi likvidacije zadrže na minimumu (i da se time povećaju potencijalni prinosi za poverioce). Čini se da postoji znatan prostor za zloupotrebu postupka likvidacije ili za pretnju od strane tog postupka, jer zakon ništa ne govori o tome pod kojim uslovima mora biti prisutan za dužnika da prijavi likvidaciju i postavlja veoma nizak prag za neotplaćen dug (€2,500) za poverioce koji žele da prijave likvidaciju. Za razliku od Srbije ili Kosova, Crna Gora u velikoj meri priznaje i predviđa saradnju kada se radi o međugraničnim stečajima. Nakon prijave kod suda, na primer, može se izdati nalog kojim se priznaje inostrani postupak i poverava inostranom stečajnom upravniku da administrira dužnikova sredstva locirana u Crnoj Gori.

Još uvek ima veoma malo podataka o tome kako ovaj novi zakon funkcioniše u praksi, kao konačni test za ocenu uspeha reforme.

Na **Kosovu** je Specijalni predstavnik Generalnog sekretara UN proglasio Zakon o likvidaciji i reorganizaciji pravnih lica u stečaju (kosovski Zakon o stečaju) da je na snazi, a postao je efektivan 14. jula 2003. godine. Na osnovu ovlašćenja datih po Rezoluciji 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija (1999) i u skladu sa Uredbom br. 2001/9 Privremene administrativne misije UN na Kosovu (UNMIK), kosovski Zakon o stečaju *se ne primenjuje* na državne agencije, preduzeća u javnom vlasništvu, osiguravajuća društva i finansijske institucije i čini se da se u velikoj meri oslanja na crnogorski Zakon o stečaju. Prema kosovskom Zakonu o stečaju, slučajevima stečaja se bavi specijalizovani Okružni privredni sud čije je sedište u jurisdikciji u kojoj se nalazi glavno sedište dužnika. Stečajni postupak može da pokrene ili dužnik ili poverilac i on započinje podnošenjem zahteva sudu. Zakon predviđa realtivno striktno i transparentno uslove (tj. one koji se mogu lako identifikovati i izmeriti) pod kojima dužnik ili poverilac mogu podnositi zahtev za stečaj.

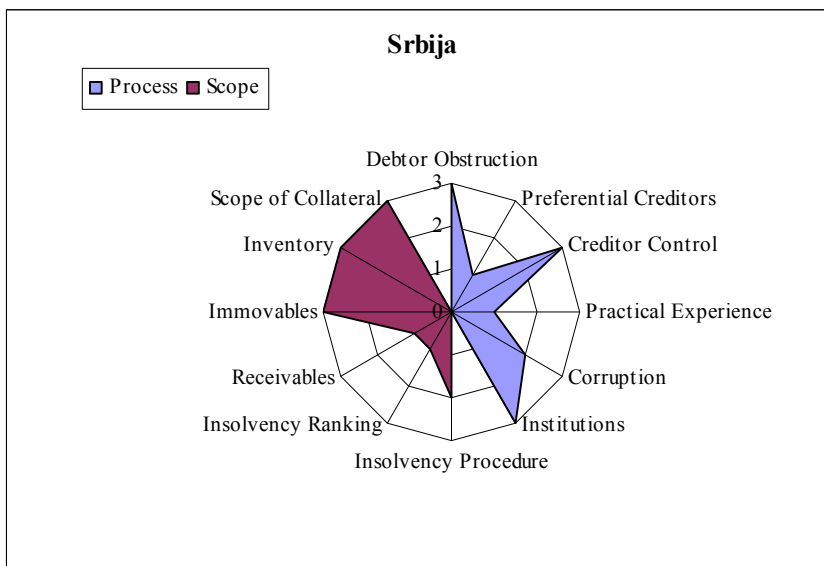
Obezbedjene transakcije

Obezbedjene transakcije su do formiranja Zajednice bile pitanje federalne nadležnosti – međutim, još 1996. godine, Crna Gora je sama uspostavila specifičan pravni režim (Zakon o fiducijarnom transferu imovine). U 2001. i 2002. godini, i Crna Gora i Kosovo su donele svoje sopstvene konkretne zakone, a i Srbija je krenula u reformu. Međutim, mada je novi Zakon o registrovanim teretima nad pokretnom imovinom srpski parlament usvojio u maju 2003. godine i mada je zvanično stupio na snagu 1. januara 2004. godine,

institucionalni okvir još uvek nedostaje. U stvari, Srbija zaostaje. EBRD je bila, a i dalje je angažovana (pogledati Projekte za pravnu reformu u narednom odeljku) na pružanju pomoći Republici Srbiji da dobije funkcionalan, tržišno orijentisan pravni režim.

U **Srbiji** je novi Zakon o registrovanim teretima nad pokretnom imovinom usvojen u maju 2003. godine. On po prvi put obezbeđuje u ovoj zemlji zakonska sredstva pomoću kojih zajmodavci, investitori i zajmoprimci mogu da obezbede svoje poslovanje. Novi propisi stvaraju jedan novi pravni instrument (registrovani teret) kojim pokretna i nepokretna imovina može biti opterećena dok je zajmoprimac u posedu kolaterala. Kolateral može da obuhvata širok raspon sredstava, uključujući zalihe, potraživanja i buduća sredstva. Pun publicitet se obezbeđuje preko sistema podnošenja obaveštenja koji jasno utvrđuje rangiranje prioriteta. Odredbe obezbeđuju da bi nakon perioda tranzicije potraživanja koja se odnose na poreze takodje bila predmet rangiranja prioriteta na bazi registrovanja potraživanja. Konačno, stranke su slobodne da se dogovore o postupku vansudskog izvršenja i o realizaciji kolaterala ili putem direktno ispregovarane prodaje ili putem javne aukcije.

Mada je ovaj zakon zvanično stupio na snagu 1. januara 2004. godine, sistem prijave još uvek nije operativan. To u praksi znači da ovaj zakon, mada tehnički na snazi, nema nikakve praktične koristi. Prema ovom zakonu, obezbeđenje treba da se registruje da bi bilo validno; bez registra opterećenja neće biti moguće konstituisati obezbeđenje po osnovu tog novog zakona. Što je još gore, to takodje može dovesti do konfuzije kod korisnika o tome koja se pravila starog režima, a koja pravila novog režima *de facto* primenjuju. Zakon o finansijskom lizingu je stupio na snagu i on se koristi (registracija nije uslov valjanosti ugovora), medjutim, bez adekvatnih sredstava za publicitet. Čini se da su mali izgledi za izmenu stava u neposrednoj budućnosti. Ovo izaziva veliku bojazan, s obzirom da su srpskoj privredi očajnički potrebna ulaganja. Finansiranje mikro i malih i srednjih preduzeća je posebno negativno pogodjeno, jer nedostatak sistema publiciteta čini da se uzimanje obezbeđenja bespotrebno smatra opasnim. U ovom trenutku, jedini način obezbeđenja nad sredstvima, osim nekretnina, može se uzimati preko nekih odredbi Zakona o sprovođenju, koje zahtevaju objavljivanje u sudu ovih takozvanih oduzimanja sredstava. Ovo je dugotrajna, skupa i nepouzdana procedura. Srpskoj vladi je hitno potrebno da preduzme mere da bi uspostavila i omogućila početak rada registra tereta. Grafikon koji sledi ukazuje na prepreke za praktično sprovođenje tereta u Srbiji na bazi jedne studije slučaja koju je sprovela EBRD u 2003. godini.

**Prepreke za proces
sprovedjenja
tereta – Srbija
(2003)**

Napomena: Što je puniji “web” grafikona, to su ozbiljniji problemi u svakoj od odgovarajućih kategorija. “Procesni” faktori mere uticaj konkretnih pojava na postupak sprovođenja. Faktori “obuhvata” se odnose na sposobnost sistema da rešava specifične situacije ili stavke.

Izvor: Pregled EBRD Novih pravnih indikatora za 2003

Napomena: Podaci se odnose samo na Republiku Srbiju, osim Kosova.

U 2002. godini, **crnogorski** parlament je usvojio Zakon o obezbeđenim transakcijama, br. 38/02 koji je stupio na snagu 1. januara 2003. godine, mada je postao efektivan tek u leto 2003. godine kada je sistem prijavljivanja postao operativan. Pošto je cilj ovog zakona da obezbedi ekskluzivni pravni režim za sve obezbeđene transakcije, bez obzira na njihovu formu, veruje se da je ovaj zakon *de facto* stavio van snage Zakon o fiducijarnom prenosu imovine iz 1996. godine.

Zakon o obezbeđenim transakcijama koji je pod uticajem Člana 9 Jednoobraznog komercijalnog kodeksa SAD, obezbeđuje režim pomoću koga se zaloge kreiraju preko ugovora i pripisuju sredstvima koja su pod teretom, ali se tek perfektuira (to jest, u odnosu na treće strane) kada se registruju ili kada posed kolaterala prenese lice koje konstituiše teret. Zakon o obezbeđenim transakcijama predviđa ekstenzivna pravila u pogledu prioriteta, vrsta kolaterala i realizacije zaloge. Postoji određena bojazan u vezi sa adaptiranjem ovog zakona na crnogorsku pravnu tradiciju, mada se, tekst zakona na lokalnom jeziku i u engleskoj verziji razlikuju ponekada u vezi sa značajnim elementima. Služba za prijave, koja je ključni element ovog režima, osnovana je i počela je sa radom u leto 2003. godine. Još uvek je suviše rano ocenjivati kako on deluje.

Obezbeđene transakcije na **Kosovu** jesu područja zakona koji reguliše Uredba br. 2001/5 o zalagama koju je doneo Specijalni predstavnik Generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija na osnovu ovlašćenja Privremene administrativne misije u UN na Kosovu (UNMIK), a u skladu sa ovlašćenjem Rezolucije 1244 Saveta bezbednosti UN iz 1999. godine od 10. juna 1999. godine. Propis o zalagama je stupio na snagu 7. februara 2001. godine. On je upadljivo sličan crnogorskom Zakonu o obezbeđenim transakcijama. I ovde je usvojen sveobuhvatni pristup koji omogućava primenu zakona na sve transakcije koje kreiraju zalogu, bez obzira na njihovu formu. On takodje predviđa perfektuiranje zaloge podnošenjem obaveštenja. Registar je započeo sa radom krajem 2001. godine. Upravljanje ovim registrom je na osnovu ugovora povereno jednoj asocijaciji (Credit Information Services (CIS)) na period od dve godine. Osnivači CIS i upravni odbor sastavljeni su od predstavnika uživalaca mikro-finansiranja i bankarske zajednice na Kosovu. CIS je izrazio određene bojazni u vezi sa institucionalnim postavljanjem sistema, posebno u vezi sa odnosima između registra, vlade i USAID, koji je isporučio softver. Bojazan je takodje izražena od strane nekih stručnjaka da su neki aspekti ove Uredbe manjkavi i da su potrebne određene ključne izmene.

Telekomunikacije

Sektor telekomunikacija u **Srbiji** i dalje je u stanju nedovoljne razvijenosti, u značajnoj meri, zbog kako daljeg odsustva i adekvatnog regulatornog/zakonodavnog okvira tako i zbog neadekvatne telekomunikacione mreže. Godine nedovoljnih ulaganja u kombinaciji sa štetom izazvanom NATO bombardovanjem za vreme sukoba 1999. godine, imali su za rezultat da Srbija ima jedan od najmanje razvijenih sektora telekomunikacija u Evropi. Ova nedovoljna razvijenost se ogleda u konfliktnom stanju vlasništva kod glavnih operatera u Srbiji, lošem kvalitetu usluga i u odsustvu bilo kakvog koherentnog okvira za regulisanje ovog sektora.

Bez obzira na napred izneseno, bilo je nekih pozitivnih kretanja na ovom sektoru u poslednjih dvanaest meseci uz donošenje, u 2003. godini, novog okvirnog Zakona o telekomunikacijama ("Zakon o telekomunikacijama") da bi se zamenio prethodni važeći zakon Savezne Republike Jugoslavije. Zakon odražava mnoge međunarodno prihvaćene standarde i predstavlja veliki korak u pravcu harmonizacije sa relevantnim zakonskim propisima EU. Ovaj sektor formalno reguliše Ministarstvo za kapitalne investicije – ministarstvo koje je nasledilo Ministarstvo za saobraćaj i veze. Značajna realizacija ovog novog zakona treba tek da počne, uključujući i funkcionalno osnivanje samostalne regulatorne agencije koja je predviđena novim zakonom. EBRD će pomagati vladi u vezi sa efektivnom realizacijom modernog regulatornog režima koji je uključen u Zakon o telekomunikacijama tokom 2004. godine (pogledati Projekte zakonskih reformi u odeljku u nastavku teksta).

Na operativnoj strani, operater kandidat delimično u vlasništvu države, Telekom Srbija (TS), je delimično privatizovan 1999. godine, a Miloševićev režim je prodao udeo od 49% konzorciju u kome su bili Telecom Italia (TI) i OTE (grčki operater delimično u državnom vlasništvu). Do delimične ponovne nacionalizacije došlo je pred kraj 2003. godine tako što je Vlada Srbije kupila od Telecom Italia njegovo učešće u TS. TS u ovom trenutku ima monopol nad svim uslugama fiksne telefonije, kao i nad infrastrukturom uključujući i VoIP. Zakon o Telekomunikacijama predviđa nastavak ovog ekskluziviteta do juna 2005. godine, kao očigledan odraz prvobitnog kupoprodajnog ugovora između OTE/TI. I TS i fiksna mreža i dalje su područja u kojima su ulaganja slaba.

U mobilnoj telefoniji, konkurencija je u Srbiji u ovom trenutku ograničena na dva operatera, TS i Mobtel. Akcionarstvo Mobtela je podeljeno tako da 49% ima PTT Srbija (matično preduzeće TS), a 51% je u privatnim rukama. Međutim, bilo je glasina o prenosu akcija u Mobtelu od strane privatnih vlasnika (Grupa BK) na državu pre privatizacije udela države. Mada su priroda i uslovi pomenutog sporazuma između države i BK Trade u ovom smislu i dalje nejasni, vlada je najavila (krajem marta 2004. godine) sporazum sa BK Grupom koji uključuje prenos dela akcionarskog udela BK Grupe u Mobtelu na Državu pre moguće prodaje državnog udela u Mobtelu stranom strateškom partneru. Efektivna racionalizacija Mobtel-ovog učešća u akcionarskom kapitalu, eliminisanje unakrsnog vlasništva i puna privatizacija Mobtela na kratak rok, biće od ključne važnosti za razvoj ovog sektora i za uvođenje konkurentnog tržišta.

Telekomunikacije u Srbiji predstavljaju jedan od poslednjih netaknutih tržišta u Evropi. Mada ovo predstavlja ogroman potencijal, događanja iz prošle decenije i po, ostavile su ovaj sektor potpuno zapuštenim i kao rezultat dovele do toga da ovo bude jedno od najnerazvijenijih tržišta u Evropi. Manje nego transparentne transakcije koje su karakterisale ovaj sektor proteklih pet godina nisu pomogle da se stvari reše. Međutim, dolazak nove vlade i očigledni ozbiljni naponi u pravcu rešavanja pitanja Mobtela u kombinaciji sa instrumentima sadržanim u Zakonu o telekomunikacijama sada obezbeđuju važnu šansu za Srbiju da brzo krene napred u pravcu konkurentnog i dinamičnog tržišta za moderne usluge. Sektor telekomunikacija je u nacionalnom smislu značajna industrijska grana za Srbiju sam po sebi; međutim, njegova prava važnost leži u njegovoj karakteristici da je on ključni faktor koji omogućava rast cele privrede. Prema tome, vlasti treba da deluju odmah da bi u potpunosti realizovale okvir sadržan u Zakonu o telekomunikacijama na način koji istinski vodi razvoju sektora i privatnom ulaganju.

Crnogorska vlada je prestala da se oslanja na savezni zakon o telekomunikacijama još pre nekoliko godina i usvojila novi sopstveni zakon 2001. godine. Čini se da ovaj zakon uključuje sve principe koji važe za moderno regulatorno okruženje i stvara 'autonomnu' telekomunikacionu politiku za Crnu Goru, koja je nezavisna od bilo kojih odredbi bilo na ranijem saveznom nivou ili trenutno na nivou Zajednice. Zakon predviđa samostalno regulatorno telo i liberalizaciju svih telekomunikacionih usluga u Crnoj Gori do decembra 2003. godine. Mada je privatizacija Telekoma Crna Gora, glavnog operatera u vlasništvu vlade, bila planirana da prati liberalizaciju, svi detalji vezani za privatizaciju i konkretne planove u tom pogledu tek treba da se ostvare.

Mada se čini da Crna Gora ulaže stvarne napore u pravcu stvaranja konkurentnog okruženja za telekomunikacije, puna realizacija modernih regulatornih mehanizama će biti suštinski preduslov koji treba da učini liberalizaciju takvom da ona ima smisla i time da ojača razvoj ovog sektora.

Pored toga, u tim pomacima, naponi treba da se čine u obe republike Zajednice u pravcu koordiniranja politike razvoja i realizacije u okviru ovog sektora.

Telekomunikacioni sektor na **Kosovu** je formalno regulisan kombinacijom između Ministarstva saobraćaja i veza (MTC) Privremenih institucija vlade Kosova (PISG) i Misije Ujedinjenih Nacija na Kosovu koja deluje kao privremena administracija (UNMIK) na osnovu okvirnog Zakona o telekomunikacijama iz 2003. godine i relevantnih propisa UNMIK-a. U stvarnosti je regulisanje ovog sektora donekle haotično, a prenos ovlašćenja za sektor na MTC (sa izuzetkom određenih ovlašćenja koja su zadržana za UNMIK i koja se odnose na međunarodna i pitanja upravljanja frekvencijama) se približava završetku. Zakon iz 2003. godine predviđa regulatorni organ za telekomunikacije (TRA) koji je nedavno PISG formalno formirao. Nažalost, pravi status TRA kao samostalne agencije i dalje je nejasan, a sredstva za njegovo funkcionalno uspostavljanje čini se da nedostaju.

- **PROJEKTI ZA ZAKONSKU REFORMU**

2.2.1 Program za regulatorni razvoj telekomunikacija

(a) Srbija

EBRD će uskoro započeti da pruža opsežnu pomoć na sektoru regulatorne reforme u Srbiji čiji je cilj da pomogne oko stvaranja i uspostavljanja jasnog, predvidljivog i modernog regulatornog okvira za telekomunikacije koji će biti u stanju da privuče privatna ulaganja i omogući sveukupni razvoj sektora telekomunikacija. Namera je da ovaj projekat reši realizaciju ključnih aspekata sadržanih u Zakonu o telekomunikacijama iz 2003. godine, uključujući osnivanje jednog nezavisnog regulatornog organa za telekomunikacije, uspostavljanje modernog režima interkonekcije, ponovno uravnoteženje cena i usvajanje zdravih procedura za davanje dozvola. Ovaj projekat finansira Vlada SAD preko Agencije za trgovinu i razvoj (TDA).

(b) Kosovo

EBRD je počela da pruža vlastima na Kosovu tehničku pomoć čiji je cilj rešavanje tri međusobno povezana prioritetna područja za sektor razvoja telekomunikacija na Kosovu. Područja koja treba rešiti ovim projektom jesu: izrada strateške politike za ovaj sektor; praktična pomoć novoformiranoj regulatornoj Agenciji za telekomunikacije u početnoj fazi uspostavljanja; i, pomoć kojom se rešavaju karakteristike numerisanja i pristupnog koda koje u ovom trenutku sprečavaju razvoj ovog sektora. Ovaj projekat finansira Vlada SAD preko Agencije za trgovinu i razvoj (TDA).

2.2.2 Obezbedjene transakcije

Projekat pomaže Republici Srbiji da usvoji moderan pravni okvir za obezbedjenje nad pokretnom imovinom i da ga sprovede. Zakon o registrovanim teretima, usvojen u maju 2003. godine i koji je stupio na snagu 1. januara 2004. godine, u velikoj meri usvaja Ključne principe EBRD o Obezbedjenim transakcijama i osigurava obezbedjenje koje treba preuzeti kada se radi o čitavom nizu različitih vrsta sredstava. Medjutim, do današnjeg dana, potreban registar tereta još uvek nije formiran od strane srpskih organa. Ovaj projekat finansira vlada Velike Britanije i Specijalni fond za region Balkana.

Ekonomski pokazatelji: Srbija i Crna Gora

Srbija i Crna Gora

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
						<i>Procena</i>	<i>Projekcija</i>
Proizvodnja i rashodi							
	<i>(Realna procentualna promena)</i>						
BDP	1.9	-18.0	5.0	5.5	4.0	3.0	5.0
Ind. bruto proizvodnja	4.4	-24.4	11.1	0.0	1.7	-2.7	na
Poljop. bruto proizvodnja	-3.2	-2.0	-13.7	23.2	3.0	-6.0	na
Zaposlenost							
	<i>(Procentualna promena)</i>						
Radna snaga (kraj god.)	-0.6	-7.6	-2.4	1.8	-6.2	0.7	na
Zaposlenost (kraj god.)	-1.8	-6.0	-2.6	0.2	-11.9	-4.4	na
Nezaposlenost (kraj god.)	26.8	25.5	25.6	26.8	28.9	na	na
Cene i nadnice							
	<i>(Procentualna promena)</i>						
Potroš. Cene (god. prosek)	29.5	37.1	60.4	91.3	21.4	11.3	8.5
Potroš. Cene (kraj godine)	44.5	36.5	113.5	39.3	14.3	7.8	10.0
Cene proizvođača (prosek god.)	25.5	44.2	44.5	na	na	na	na
Pros. mes. zarade u privredi (godišnji prosek)	1	117.7	18.2	83.3	129.6	51.7	25.5
Državni sektor							
	<i>(U % od BDP)</i>						
Vladin bilans uopšte	na	na	-0.9	-1.3	-4.5	-4.2	-3.4
Generalni rashodi Vlade ...	na	na	37.6	40.2	47.3	46.8	47.0
Monetarni sektor							
	<i>(Procentualna promena)</i>						
M2 (kraj godine)	na	67.6	58.5	67.6	73.4	28.6	na
Domaći krediti (kraj god.)	na	130.1	58.2	10.0	-38.2	27.3	na
M2 (kraj godine)	16.6	21.0	16.9	14.0	18.6	20.2	na
Kamata i kursevi							
	<i>(U % godišnje, kraj godine)</i>						
Eskont. stopa	33.7	26.3	26.3	16.4	9.5	9.0	na
Pasiv. stopa	16.2	13.1	8.3	4.1	2.6	na	na
Aktivna stopa (dugor.)	60.3	45.4	77.9	32.5	19.2	na	na
Kurs (zvaničan, kraj godine)	3	10.0	11.7	66.5	67.7	59.0	56.1
Kurs (zvaničan, godišnji prosek)	9.3	11.1	54.9	66.8	64.2	57.5	56.1
Spoljni sektor							
	<i>(U milionima USD)</i>						
Tekući račun	-660	-764	-327	-528	-1,384	-2,121	-2,577
Trg. bilans	-1,816	-1,619	-1,788	-2,834	-3,908	-5,040	-5,322
Izvoz roba	3,033	1,676	1,923	2,003	2,412	2,917	3,483
Uvoz roba	4,849	3,295	3,711	4,837	6,320	7,957	8,805
Strana dir. ulaganja, neto	113	112	25	165	562	1,395	600
Bruto rezerve, osim zlata (kraj godine)	na	289	516	1,169	2,280	3,550	3,600
Spoljni dug	10,539	10,744	11,403	11,948	11,839	14,303	13,000
Bruto rezerve (osim zlata, kraj godine)	na	1.0	1.5	2.7	4.0	4.9	4.5
Servis. duga ⁴	1.9	4.7	2.2	3.9	5.6	11.0	21.3
Stavke memorand.							
	<i>(Denominirano kako naznačeno)</i>						
Stanovn. (kraj god, milioni)	5	10.6	8.4	8.3	8.3	8.3	8.3
BDP (u milionima dinara)	146,300	192,900	381,700	771,800	1,006,900	1,192,800	1,354,000
BDP po glavi (u US dolar)	1,475	2,071	834	1,386	1,884	2,492	2,900
Učešće indust. BDP (u procentu)	26.1	25.5	na	na	na	na	na
Učešće poljop. u BDP (u procentima)	19.0	25.1	na	na	na	na	na
Tekući račun/BDP (u procentu)	-4.2	-4.4	-4.7	-4.6	-8.8	-10.2	-10.7
Spoljni dug-rezerve (u milionima USD)	na	10,455	10,887	10,779	9,559	10,753	9,400
Spoljni dug/BDP (u procentu)	67.3	61.8	164.0	103.5	75.5	68.9	53.8
Spoljni dug/izvoz roba i usluga (u procentu)	267.0	500.4	447.7	435.6	365.3	360.3	272.7

¹ Podaci iz 1999 se odnose na neto nadnice.

² Podaci samo za Srbiju.

³ Kursni režim unificiran u decembru 2000. Nezvaničan kurs u Oktobru 2000. bio je 30 Din za 1 DM, u poredjenju sa zvaničnim kursom od 6 Din za 1 DM.

⁴ Srbija i Crna Gora kasne praktično po celokupnom spoljnom dugu između 1992 i 2001.

⁵ Pad stanovništva u 1999 je rezultat isključivanja stanovnika Kosova iz ukupno broja.

Dodatak 6

Ekonomski pokazatelji: Kosovo

	2000	2001	2002	2003	2004za
Proizvodnja i rashodi					
BDP			(% promena)		
		38.5%	7.0%	1.3%	0.4%
Zaposlenost					
			(% promena)		
Nezaposleni		14.4%	8.2%	9.6%	-
Cene i nadnice					
			(% promena)		
Cene potrošača (kraj godine)		11.7%	3.6%	1.6%	1.0%
Cene potrošača (godišnji prosek)				0.9%	1.0%
Državni sektor					
			(u procentu od BDP)		
Generalni državni bilans (osim grantova)	-14.4%	1.1%	5.3%	3.8%	-4.9%
Bilans generalne vlade (sa grantovima)	7.2%	8.4%	8.4%	6.0%	-4.9%
Rashodi generalne vlade	31.5%	23.8%	33.5%	42.1%	46.3%
Monetarni sektor					
			(% promena)		
M2 (kraj godine)		-21.2%	-9.6%	-20.7%	-
Domaći krediti (kraj godine)		432.2%	201.1%	161.3%	-
			(u procentu od BDP)		
M2 (kraj godine)	99.6%	78.5%	71.0%	56.3%	-
Domaći krediti (kraj godine)	0.4%	2.2%	6.8%	17.7%	-
Kamatne stope i kurs					
			(u procentu godišnje, kraj godine)		
Pasivna stopa (6m-12m)		2.7%	2.7%	3.0%	-
Aktivna stopa (6m-12m)		15.0%	15.6%	14.3%	-
Spoljni sektor					
			(u milionima EUR)		
Tekući račun		-644.9	-826.2	-777.5	-549
Trgovinski bilans		-1361.9	-1480.2	-1420.5	-1061
Izvoz roba		42.6	56.6	71.6	-
Uvoz roba		1404.5	1536.8	1492.1	-
Spoljni dug	0	0	0	0	-
Bilans državne banke	5.7	69.8	258.6	342.7	-
Stavke memoranduma					
			(jedin. prema naznaci)		
Stanovništvo (god. prosek, milioni)	1.82	1.85	1.87	1.89	1.90
BDP (u milionima EUR)	746	1154	1279	1317	1335
BDP po glavi (u EUR)	410	625	684	696	703
Tekući račun / BDP		-56%	-65%	-59%	-41%
Spoljni dug / BDP	0	0	0	0	-
Saldo državne banke / BDP	0.8%	6.0%	20.2%	26.0%	-

Izvori:

Organ za bankarstvo i plaćanja Kosova, Mesečni statistički bilten, avgust 2004
Organ za bankarstvo i plaćanje Kosova, Godišnji izveštaj, mart 2004
Poseta MMF Kosovu, zaključna izjava, novembar 2003